Eph. lit. 257 g - 12, 12

ПРАВДА

МІСЯЧНИК
ДЛЯ
СЛОВЕСНОСТИ, НАУКИ И ПОЛІТИКИ

РОЧНИК XII

ВИПУСК XII. — ЗА МІСЯЦЬ ГРУДЕНЬ 1879.

Під редакциею
Володимира Барвінського.

I **Кайдашева семя** повість *Івана Левіцького (Нечуя)*. стор. 743—754.
II. **Суспільно-політичні сторонництва в Німеччині.** Проф. *Г. Шеля.* V. стор. 755—758.
III. **Державно-правне становиско Русинів в Австриі.** стор. 759—762.
IV. **Оловець** ескиз *Руслана.* стор. 762—773.
V. **Бібліографія,** стор. 774.
VI. **Вісти и Замітки.** (1. Епископ Михайло Куземський. 2. Reform o Русинах. 3. Родовід московської интелігенциі. 4. Сергій М. Соловєв. 5. „Общество рускихъ дамъ". 6. „Газета Школьна". 7 „Зоря" — письмо литературно наукове. 8. „Господарь и Промышленникъ". 9. „Батьківщина". 10. „Дружний Лихвярь"). стор. 774—786.
Датки на кавцию „Правди" и Запросини до передплати на „Правду" (на окладці.)

У ЛЬВОВІ.
З друкарні Товариства имени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.
1879.

Digitized by Google

Запросини до передплати

НА МІСЯЧНИК

„ПРАВДА“.

„Правда“ буде виходити в слідуючім році 1880 після тої самої програми як и досі. Всесторонно заявлені бажаня, щоб обнижити ціну передплати на „Правду“ и в той спосіб зробити ії приступною для найширших кругів, могли ми увзгляднити тілько при відповіднім зменшеню обєму „Правди“. Тож з новим роком буде „Правда“ виходити місячними випусками в обємі до трох аркушів.

Передплата на „Правду“ стоіть:

на цілий рік	4 зр.
на пів року	2 зр.
на чверть року	1 зр.

„Правда“ виходить с кінцем кождого місяця. Тілько при численнім уділі ВП. Читаючої Публики будемо могли сповнити тяжку задачу народнёго органу, тож завзиваємо всіх щирих Земляків наших, щоб не відказали нам своєі підмоги и помочи.

Просимо о як найскоршу присилку передплати, щоб могли ми вчасно означити число екземплярів.

Редакция и адміністрация

„Правди“.

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

Випуск XII. Рік 1879

ПРАВДА

КАЙДАШЕВА СЕМЯ.

ПОВІСТЬ

Івана Левіцького.

X.

Цілу зіму й весну Кайдашенки прожили в ладу. Кайдашиха, котру тепер на селі дражнили безокою ікономіею, сердилась на Мотрю, але невістки на те не вважали и жили між собою в згоді. Лаврін любив Мелашку, ніколи ії не то що не бив, и пальцем не зачепив, навіть ніколи не лаявся з нею. Мотря часто гризла голову Карпові, але він не любив говорити и більше мовчав.

Але настала весна. Хати Кайдашенків стояли дуже близько одна коло другоі, а іх огороди були перегорожені тільки поганеньким тином...

Мелашка посадила огірки около самого тину. Огірки зійшли, як зелене руно. Показались ранні огірочки. Мотрин півень перескочив через тин та давай вибірати мелашчині огірки. Півень сокотав та скликав курей. Всі мотрині кури перелетіли через тин та в огірки! За курми полізли крізь тин курчата. Квочка вигребла яму саме серед огудиння, аж перекинулась до гори ногами.

Стара Кайдашиха вийшла на город, угляділа таку шкоду, та аж за голову вхопилась. Вона налапала під ногами палицю та й поперла нею на курей. Палиця влучила в півня; півень киркнув и потяг через тин перебиту ногу. Двоє курчат лягло на місці.

Мотря вибігла и вгляділа свого півня. Півень тяг ногу по землі.

— Чи це ви, мамо, перебили моєму півневі ногу? крикнула Мотря через тин до Кайдашихи.

— А тож хто? Це тобі за ті яйця, що позбірала з нашого горища, говорила Кайдашиха: а як ще раз твоі кури підуть на наші огірки, то я іх поріжу та поім.

Digitized by Google

— То й заплатите! Хіба в нас волості нема, говорила Мотря: не було вам на городі місця для огірків; насадили пак під самим перелазом. Карпе! чи ти бачиш, що то таке?

— А що? півень ногу волочить, обізвався спокійно Карпо.

— Карпе! піди до матері та скажи ій, нехай вона другий раз не бє моіх курей, чеплялась Мотря.

— Гм? мукнув Карпо, стоячи коло хати.

— Карпе! чи ти чуєш, чи тобі позакладало? кричала Мотря.

Карпо стояв и дивився на півня.

— Карпе! чи ти глухий, чи ти хочеш мене с світа зігнати? Піди та вилай свою матір.

— Йди та лайся, про мене, хоч до самого вечора, сказав дуже спокійно Карпо.

— Так, єй Богу, так. Оце добре! Мати вбила двоє курчат, перебила півневі ногу...

— Підсипай, підсипай перцю, насмішкувато сказав Карпо.

— Біжи, нехай Лаврін заплатить за півня! крикнула Мотря під самим ухом у Карпа.

— А ну голосніще, бо не чую! Підкидай соли до перцю! бо вже давно іли с перцем.

— Піди посип перцем своій матері в носі та в роті, кричала Мотря.

— Та й бриклива ж ти, Мотре, хоч я тебе колись любив за той перець. Вже дуже наперчила міні!

— Бий тебе сила божа, ледащо! крикнула Мотря, кидаючись до Карпа.

— Одчепись, бо як пхну, то й перекинесся! промовив спокійно Карпо, скоса подивившись на Мотрю и насупивши брови.

Мотря оступилась.

Саме того вечора лавронів кабанчик просунув рилом тин та й побіг у мотрину картоплю. Як угляділа Мотря, як ухопить хворостину, як улущить кабанчика по спині! Кабанчик закувікав та й потяг по землі зад з двома ногами. Мотря вхопила ёго за ноги та й перекинула в лавронів двір. Стара Кайдашиха вибігла с хати, вгляділа кабанчика и наробила галасу на ввесь двір.

— А це хто перебив спину нашому кабанчикові? спитала на вітер Кайдашиха.

— Я перебила! крикнула Мотря зза угла своєі хати: нехай не лазить в мій огород. Оце вам за мого півня.

Digitized by Google

Мотря стояла за своєю хатою и виглядала зумисне Кайдашихи. Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто, крутнулась и побігла в хату.

— Лавроне! Мелашко! вся чесна громада! збігайтеся сюди! чи ви бачите, що то наробила наша Мотруня?

Лаврін й Мелашка вибігли с хати й дивились на бідного кабанця. Іх взяв жаль та досада.

— Це вже Мотря и справді не-знати-що виробляє, сказав Лаврін на вітер.

Мотря стояла за углом и тільки того й ждала. Вона вискочила зза угла, як козак з маку.

— Ось и я! Чую, чую, як мене кленете! Оце вам за мого півня! Оце вам за моі курчата, що свекруха побила. Тепер позивайте мене!

Мотря вдарила кулак об кулак, нагнувшись через тин як можна далі в лавронів двір, неначе хотіла достати кулаками до Кайдашихи; потім крутнулась и швидко счезла за углом, неначе на повітрі розлетілась.

— Потривай же ти, суко! скручу я голову твоєму півневі, сказала Кайдашиха.

Кайдашиха взяла кужіль, сіла прясти за хатою та все поглядає на огірки. Коли це Мотрин півень вилітає на тин: потріпав крилами, закукурікав та шубовсть в лавронові огірки. Кайдашиха схопилась з місця та давай закрадатись до півня с кужілем. А півень клює огірки та тільки соко-ко-ко-ко! неначе дражниться з баби. Баба як поперла кужілем, та ёго по голові. Півень закрутився на одному місці. Кайдашиха вхопила ёго, скрутила ёму вязи, потім дорізала, опарила, обскубла та й укинула в борщ.

Але в той час прийшли мотрині діти гуляти до Мелашчиних дітей. Старший хлопець и вглядів півнячу перебиту ногу, котра стреміла з горшка. Він зараз чкурнув до матері та й росказав.

Мотря вбігла в лавронову хату, заглянула в піч, не сказавши добридень: ой таточку! ой лишечко! з горшка й справді стреміла здорова перебита півняча нога с товстою гулею по середині и з одним одрубаним кихтем. Не сказавши нікому й слова, Мотря вхопила півня за ногу, витягла з борщу та драла с хати.

— Ой, бабо! крикнула одна дитина до староі Кайдашихи: побіг півень з горшка, тільки потеки по припічку потекли.

Баба мовчала, надувши щоки. Мелашці стало ніяково. Лаврін осміхався.

*

Digitized by Google

Мотря вбігла в свою хату с півнем в руках та сунулась до Карпа.

— Чи ти ба, що твоя мати виробляє? Ото тобі перець с сілью! Піди насип своій матері повний рот перцю, ще й в сліпе око потруси. Вона зовсім сказилась и без перцю. Адже ж це наш півень, сказала Мотря, показуючи Карпові перебиту ноту.

— Наш. Навіщо ж ти зарізала?

— Мати твоя скрутила ёму голову, ще й у свій борщ укинула. Піди та виколи своій матері друге око! Який ти господар! Чом ти ій нічого не кажеш? Та твоя мати відьма, та вона швидко поріже та повкидає в борщ моіх дітей. Піди та хоч вирви ій коси, старій суці.

Карпові шкода було півня. Він розсердився на матір за такі збитки и мусів йти лаятись з матірю та з Лавроном.

Він вернувся до дому, а тим часом Мотря звеліла своім дітям піймати Мелашчиного чорного півня та принести до хати. Хлопцям тільки того було й треба. Вони чкурнули на лавронів город, піймали чорного півня и принесли матері. Мотря вкинула ёго в кучу.

Тим часом поганенький тинок між двома городами зовсім осунувся. Рову не було и через тин почали скакати свині. На другий день в карпів город вскочив лавронів рябий кабан и порався в картоплі.

Мотря вгляділа кабана й наробила гвалту. Вона вхопила рогача, діти забрали кочерги и гуртом кинулись за кабаном. За дітьми побігли собаки. Мотря з дітьми загнала кабана в свій хлів та й заперла.

Лаврін почав кричати через тин, щоб Карпо випустив кабана.

— А вже ж! Кабан твій в займані. Викупи, то й візьмеш; гукнула Мотря через тин: а як не викупиш, то верни міні пів мішка картоплі.

Лаврін почухав потилицю та й пішов у хату. Кайдашиха тільки губи сціпила.

Того ж таки дня Карпа й Мотрю покликав іх кум у шинк полоскати повивачі після похрестин. На карповому дворі стояла коняка, привязана до воза, й іла сіно. Карпові діти одвязали коняку и почали іздити верхом по двору. Коняка знирнула з уздечки, на радощах фицнула задніми ногами та й скочила через тин в лавронів город. Поганенький тинок звився, як полотно, під кінськими копитами й поліг на огородину. Коняка пішла пастись на лавронові буряки.

Digitized by Google

Лавронові діти прибігли в хату и дали знати бабі та батькові. Всі повибігали с хати, побрали дрючки та давай ганятись за конякою. Мелашка й Кайдашиха взяли ii за гриву з двох боків, завели в хлів та й заперли.

Карпові діти бачили все те з двора, полякались и догадались, нащо то баба с тіткою повели коняку в хлів. Вони зараз побігли в шинк и росказали, що їх коняка в займані в баби, заперта в хліві.

Карпо й Мотря вже трохи були на підпитку и побігли до дому.

— Як! Чи то можна? за свого паршивого кабана вони сміли взяти нашого коня? кричала дорогою Мотря.

— Я їм покажу, що мій кінь не те, що їх півень, говорив сердитий Карпо.

Карпо з Мотрею прибігли до дому. Стара Кайдашиха вешталась коло хати без діла: вона ждала Мотрі. В неї аж губи трусилися до лайки, та не було с ким лаятись. Вона вгляділа Мотрю й затрусилась.

— А нащо ви, мамо, зайняли нашу коняку? крикнула Мотря до Кайдашихи.

— Оце б тягла твою дурну коняку через тин. На те зайняла, щоб вона в наш город не скакала, обізвалась Кайдашиха.

Не чорна хмара с синёго моря наступала, то виступала Мотря с Карпом зза своєі хати до тину. Не сива хмара над дібровою вставала, то наближалась до тину стара безока Кайдашиха, а за нею вибігла с хати Мелашка з Лавроном, а за ними повибігали всі діти. Дві сімъі, як дві чорні хмари, наближались одна проти другоі сумно й грізно. Мотря стояла коло тину, висока та здорова, така заввишки, як Карпо, с широким лобом, з загостренним лицем, з блискучими, як жар, чорними маленькими очима. Вона була в одній сорочці и в узькій запасці. Хозяйновита але скупа, вона втинала одежу, як тільки можна було обтяти. Узька запаска влипла кругом ii стану. В великій, як макітра, хустці на голові Мотря була похожа на довгу швайку з здоровою булавою. За Мотрею стояв Карпо в узькій сорочці с короткими та узькими рукавами в широких білих штанах с товстого полотна. Позад їх стояла купа карпових дітей в узьких штанцях, в сороченятах с короткими рукавами, в спідничках вище колін.

По другий бік тину стояла баба Кайдашиха, висока та суха в запасці, в рясній, білій, як сніг, сорочці, в здоровій хустці на голові. Баба була довга, гостра знизу, ширша вгору, з головою,

Digitized by Google

як мірка, зовсім як циганська голка з здоровим вушком. Сліпе око біліло ніби наскрізь, як вушко в голці, хоч туди нитку затягай. За бабою стояла Мелашка, в білій сорочці, в червоній новій хустці з зеленими та синіми квітками, в зеленій цицовій рясній спідниці. Рядом з Мелашкою стояв Лаврін в широких рясних синіх, з білими смугами штанах, в чоботах. Мелашка розцвіла й стала повніща на виду. Її очі, її тонкі брови блищали на сонці, а довге и вузьке лице горіло румянцем од висків до самого підборіддя. Лаврін стояв серед двора здоровий та плечистий, з білявою кучерявою головою, с тонким носом, з веселими круглими очима, з губами, румяними, як калина. Горяче сонце лляло світ на двір, на людей, обливало іх од голови до ніг. Чорна здорова хустка чорніла на бабі Кайдашисі, як горщок, надітий на високий кілок.

Мелашка сяла, як кущ калини, посажений серед двору. А соняшне марево заливало всіх, дріжало, переливалось між жіночими та дитячими головами, непаче якась золота вода крутилась поміж людьми, непаче якась основа с тонких золотих ниточок снувалась по двору кругом людей, кругом хат, кругом саду. Собаки стояли коло хат и крутили хвостами, дивлячись на людей. Їм здавалось, що іх от-от покличуть и нацькують ними когось.

— Нащо ви одвязали нашого коня та заперли в свій хлів? крикнула Мотря: не святі ж прийшли з неба та одвязали ёго.

— Одчепись, сатано! хто ёго одвязував? То твої діти їздили по двору та й упустили ёго, крикнула Кайдашиха.

— То, мамо, баба одвязала коня та й пустили по двору, брехали Мотрині діти зза угла.

— Ні, не баба! то Василь одвязав та їздив, доки не впустив коня, а кінь як задер задні ноги та в наш город, кричав лавронів хлопець.

— Он глянь, суко, на тин! Це твій кінь звалив. Заплати три карбованці та оддай нашого кабана, тоді візьмеш свого коня, кричала баба Кайдашиха.

— Як? за свого невірного, гнилого кабана та ви взяли нашого коня? репетувала Мотря, піднявши лице вгору.

— То ваш кінь гнилий та червивий, а не наш кабан, кричала Мелашка зза бабиних плечей.

— Ще й та сука обзивається! Мовчала б уже та не гавкала, кричала Мотря до Мелашки.

— Сама ти сука, гірше од скаженої суки! Принеси лиш три карбованці, а ні то піду в волость тебе позивати: обізвалась Мелашка.

Digitized by Google

— Ще й вона піде в волость! Втри попереду віскривого носа та тоді підеш в волость, кричала Мотря.

— Не лайся, злодюго, бо я тобі в вічи плюну, говорила баба Кайдашиха.

Молодиці підняли гвалт на все село. Їх лайка дзвеніла, як дзвони на дзвінниці, по всему яру, доходила до діброви. Люде с кутка позбігались и дивились в ворота й через тин. Декотрі сусіди почали вмішуватись, хотіли іх мирити и вговорювали Мотрю.

— Та це ж ті каторжні Балаші! Хіба ви іх не знаєте? кричала Мотря до людей.

— Та це ж ті иродові Довбиші? хіба ж ви іх не знаєте? репетувала баба Кайдашиха: Це ж вона того вовчого заводу с чортячими хвостами.

— И твоя мати така відьма, як и ти! И твоя тітка крала півмітки! и твої діти злодіі, бо ти іх вчиш красти в нас огірки! кричала Мелашка.

— Та годі вже вам лаятись! гукнув зза тину один чоловік.

— Як же годі! Та це ж ті підтикані задріпані Балаші! Хіба ж ви іх не знаєте? Це ж ті біевські лобурі, що старців по ярмарках водять! кричала Мотря: он завязалась, як на великдень, а батько ходить по селу с торбами.

— Брешеш! брешеш, як стара собака! Та й брехати добре не вмієш! В тебе й до того розуму та хисту не стане: кричала Мелашка.

— В тебе вже розуму, як в діравому горшку; стільки, як у твоєі свекрухи! кричала Мотря, взявшись за два кілки и висунувшись в лавронів двір.

— Що я тобі винна, що ти мене потріпуєш? Лазиш по горищі в ночі та тільки яйця крадеш! крикнула Кайдашиха и кипулась до тину так швидко, що Мотря покинула кілки и оступилась од тину.

— Оддайте міні коня! крикнув Карпо після всего, бо як не оддасьте, то я й сам візьму.

— Ба не візьмеш; оддай попереду кабана та щей доплати, обізвався Лаврін.

— А завіщо я буду тобі платити? Твої свині скакають в мій город, а моя коняка вскочила в твій! Оддай коня, бо піду з дрючком одпірати хлів, гукав Карпо.

— Ба не оддам! про мене йди в волость позивати, кричав Лаврін.

Digitized by Google

Карпо стояв блідий, як смерть. В ёго голові трохи шуміла горілка. Він вхопив дрючка, скочив через тин и кинувся до хліва. С хліва в дірку вище дверей виглядала смирна коняка добрими очима. Всі в дворі стояли, та мовчки дивились на Карпа; всі боялись ёго зачіпати, бо знали, що він не спустить, як розлютується. Одна баба Кайдашиха кинулась до хліва и заступила двері.

Карпо вхопив матір за плечі, придавив з усієї сили до хліва и крикнув, як несамовитий:

— Нате іжте мене, або я вас ззім!

Карпо затрусив матірю так, що легенький хлів увесь затрусився. Баба закричала, вирвалась, та навтеки з двору. Карпо погнався за нею з дрючком. Але стара була прудка и так поперла з двору, як мала дівчина. Важкий Карпо в здорових чоботях ніяк не міг догнати матері.

— По спині лупи ії, псяві ру! Виколи друючком ій друге око! кричала з двору Мотря.

Лаврін з Мелашкою побіг слідком за Карпом обороняти матір. Кайдашиха побігла з гори и добігла до ставка. Карпо наздоганяв ії. Вона вже чула над головою дрючка и спереляку кинулась у ставок, не піднявши подола. Карпо добіг до води та й став.

— Не так шкода міні матері, як шкода чобіт! крикнув він на березі.

— Гвалт! рятуйте, хто в Бога вірує! Ой утопить мене! кричала баба, стоячи по коліна в воді.

— Та не втописся, бабо, бо серед ставка старій жабі по коліна, сказав один чоловік, що напував воли.

Карпо плюнув у воду; вернувся до дому та й пішов у клуню спати. Кайдашиха вилізла з води, мокра до самого пояса й заляпана по саму шию, та й побігла просто до священика. Вона йшла через село й голосила та жалувалась людям на сина, на Мотрю.

Лаврін, Мелашка, іх діти й юрба людей, всі йшли слідком за бабою через село. Кайдашиха прийшла до священика и почала плакати та жалітись на Карпа й на Мотрю.

— Батюшко! зосталась я сиротою и нема кому за мене оступитись. Мотря вибила міні око, а Карпо трохи мене сегодня не втопив.

Священик одіслав Кайдашиху в волость. Вона пішла в волость. Слідком за нею йшли люди й діти. В волості присудили: або дати Карпові десять різок, або заплатити матері пьять карбованців, як тільки Карпо не перепросить матері й не помириться з нею.

Digitized by Google

Карпо над вечери проспався. Його покликали в волость и, хоч він був десяцьким, хотіли його простягти и всипати десять різок.

Карпові стало сором. Він не робив панщини и його пани не били. Він перепросив матір и між двома Кайдашенками знов настав мир. Щоб свині не скакали через тин, вони в осени перекопали батьківський город ровом, ще й дерезою обсадили.

Знов почалася згода між Кайдашенками. Малі діти знов перші почали прибігати одні до других гуляти; за ними почали заходити один до другого брати, а після всіх пересердились іх жінки, хоч од іх перших все лихо починалося.

Брати зовсім помирились и Лаврін держав до хреста карпову дитину.

Минула зіма. Знов настало літо. Золоте літо несло за собою нелад між Кайдашенками. Той нелад знов почався за грушу.

Як громада ділила між братами двір старого Кайдаша, до карпової половини одійшла груша. Тин пройшов на аршин поза грушею. Та груша була лаврова. Ще хлопцем Лаврін прищепив своіми руками щепу на старому пні. Груша погналася вгору, як верба. Батько подарував Лавронові ту грушу на богату кутю, за те, що Лаврін чхнув за вечерою. В сімъі всі звали ту грушу лавроновою. Про те знали всі на кутку.

Груша росла широко й високо и довго не родила. Сам Лаврін натякав Карпові не раз и не два, що в Карпів двір одійшла ёго груша. Але доки груша не родила, доти й лиха не було.

На біду того літа груша вродила та ще й дуже рясно. Груші були здорові, як кулаки, та солодкі, як мед. Таких груш не було в цілому селі. Груш уродило так рясно, що гілля гнулось до долу.

Лавронові діти довідались, що та груша не дядькова, хоч стоіть в дядьковому городі, а батькова. Стара бабуня ім докладно все росказала и настрінчила іх полізти через тин та нарвати груш.

Діти тільки того й ждали. Хлопці полізли на грушу, та давай трусити, а дівчата збірали в пазухи. Коли тут с хати вискочила тітка Мотря.

— А нащо це ви рвете наші груші, крикнула Мотря на небожів та небог.

— Еге! це не ваші груші. Бабуня казали, що це груша батькова, а не дядькова, говорили діти, та все збірали груші.

— Ось я вам дам груш! Зараз повикидайте міні груші с пазух, бо я нарву кропиви та позадираю вам спіднички, та дам таких груш, що ви не потрапите, куди втікати.

Digitized by Google

Мотря кинулась до кропиви. Діти підняли крик и кинулись на тин, як котенята. На їх крик вибігла с хати Мелашка.

— А навіщо оце ти, Мотре, бєш моіх дітей? спитала в Мотрі Мелашка.

— За те, щоб не крали моіх груш, обізвалась зза тину Мотря.

— А хіба ж це твої груші? Це наша груша; хіба ж ти не знаєш, чи що? говорила Мелашка.

— Ще що вигадай? На нашому городі та виросла ваша груша! Це мабуть свекрушище тобі наговорила на вербі груші, а на осиці кислиці, говорила Мотря.

С хати вийшов Лаврін и почав оступатись за дітей. Він кричав до Мотрі, що то груша ёго, що про те знає все село, що ёго діти мають право рвати груші, коли схотять. Кайдашиха вискочила и собі с хати и вже лаяла Мотрю на все горло.

— Йдіть, діти, та рвіть груші сміливо! Це наша груша, говорила до дітей Кайдашиха.

— Нехай тільки влізуть в мій город вдруге, то я ім ломакою ноги поперебиваю, кричала Мотря.

А груші висіли як горнята, та жовті, як віск! Лавронові діти дали б ім гарту, хоч би вони були зовсім чужі, а тут и бабуня и мамуня кажуть, що можна й треба рвати.

Діти знов полізли крадькома на грушу. Мотря вискочила з дубцем и побила дітям спини.

На лавроновому дворі піднявся гвалт. Через тин лаялись вже не жінки, а чоловіки. Лаврін доказував, що то груша ёго, бо він її прищепив, бо ёму подарував батько, а Карпо доказував, що груша ёго, бо росте в ёго городі.

— Коли вже на те пішло, то я маю право на половину груш, бо груша моя. Про мене иди позивай мене в волость, говорив Лаврін.

— Ба не дам и половини, бо груша росте на моій землі. Мало чого там батько не говорив колись, говорив Карпо.

А діти все лазили в дядьків город, а Мотря все частувала їх різкою. Брати мусіли йти в волость. В волості присудили, щоб Карпо давав що року половину груш Лавронові, або щоб одгородив до лавронового двора грушу з землею на два аршини та й продав Лавронові ту землю на віки.

— А вже ж! так оце й оддам два аршини землі, кричав Карпо. Я й лавропових грошей не хочу и землі не дам. Про мене нехай приймає собі грушу на свій двір, говорив Карпо.

Digitized by Google

— Але ж, чоловіче, груші не можна прийняти, говорив в волості голова: а рубати доброго дерева гріх. Давай щороку половину груш Лавронові та й идіть собі з Богом.

Лаврін та Карпо вийшли з волості и ніби то помирились. Карпо пристав на те, щоб давати половину груш Лавронові.

Прийшли вони до дому. Карпова жінка заспівала инчоі. — За що ім давати половину? Чи то можна? Це вони схотять, щоб ми давали ім половину картоплі та буряків. Це все свекруха наговорює в волості.

Мотря знов ганяла лавронових дітей с свого города ломакою, доки груші зовсім не обірвали то мотрині, то лавронові діти.

Минула зіма, знов настало літо. Капосна груша, неначе на злість ще більше розрослася и вшир и вгору, знов уродила и стояла, як облита. Груш уродило мішків три, коли не більше. Груші були здорові й дорого коштували на ярмарку. Тут уже пахло карбованцями, а це для селян були не жарти.

Знов почалася така сама кумедія. Ще груші не достояли, а лавронові діти кинулись на іх, як бджоли на мед. Мотря вибігла с коцюбою, побила дітей, ще й груші пооднімала. Мелашка розлютувалась за своіх дітей, як вовчиця, кинулась до Мотрі и трохи не зірвала з неі очіпка. Карпо й Лаврін пішли до священика. Священик раяв ім зробити так само, як попереду раяла волость.

— Ти, Карпе, заплати Лавронові одчіпного три карбованці и нехай груша буде на віки твоя. Ти, Лавроне, пристаеш на те? спитав священик.

— Чи то можна пристати на те, сказав Лаврін: я щороку продам груш за три карбованці, а то щоб я взяв три карбованці раз та й годі. От нехай міні Карпо одріже на два аршина землі з грушою та й одгородить! От на це я пристану.

— А вже ж! В мене й так огорода обмаль, ще й одріж ёму на два аршини. Я на це не пристану, сказав Карпо: про мене, Лавроне, бери грушу та пересади в свій город.

— То діліться щороку грушами по половині, сказав священик.

— Коли ж, батюшко, лавронові діти лазять в город, вибачайте, як свині, толочять огородину, а стара мати ще й наговорює іх, сказав Карпо.

— Бо твоя жінка таки гадюка, вибачайте в цім слові, батюшко: твою жінку тільки посадити в клітку та показувати за гроші, як звірюку на ярмарках. Вона обіжала, батюшко, й нашу

Digitized by Google

матір, вибила ій око, й моіх дітей так и лупить ломакою, почому влучить, жалувався Лаврін.

— Ну то як же воно буде? спитав священик.

— Нехай так буде, батюшко, як ви скажете. Так як ви присудите, так воно вже нехай и буде, сказали брати.

— То я ж кажу вам, щоб Карпо заплатив тобі три або чотирі карбованці, та й нехай буде груша єго, то й сварки більше не буде між вами, знов сказав священик.

— З роду на це не пристану, сказав Лаврін: там батюшко груші, вибачайте, коли ласка, як ваші кулаки. Я щороку продам груш два три мішки за три або й за чотирі карбованці.

— Ну то ти, Карпе, одріж ёму землю з грушею.

— Хіба я таки сказився, чи з глузду зъіхав, щоб одрізувати землю, сказав Карпо.

— То йдіть собі та про мене вдавіться тими грушами разом с своіми жінками, сказав священик, пішов у кімнату та й зачинив двері.

Карпо й Лаврін постояли и пішли до дому та все лаялись. Лаврін кричав, що візьме сокиру та зрубає грушу. Вони застали на дворі коло груші колотнечу: Мотря лупила коцюбою лавронових дітей. Мелашка з бабою одгризались од Мотрі и неначе гавкали через тин. Люде с кутка почали збігатись. Прибігла й баба Палажка Соловъіха, а за нею баба Парашка Грушиха.

— Ой Господи! Як би хто взяв лавронову хату та одіпхнув ії, сказала премудра баба Палажка: геть геть на гору або й за гору, а карпову хату одсунуть геть геть за ставок, аж у діброву, то й помирились.

— Навчай, навчай! яка пак премудра! не втерпіла баба Парашка: подивись лишень на себе! Колиб и тебе хто посунув за оту гору, а твого чоловіка за діброву, а твою дочку аж за Рось, то може б и між вами був мир.

Діло з грушею не скінчалось и досі. А груша все розростується и вшир и вгору, та родить дуже рясно, неначе зумисне дражниться с Кайдашенками та з іх жінками, а здорові, як горнята, груші й досі дратують малих лавронових та карпових дітей.

КОНЕЦЬ.

Digitized by Google

Суспільно-політичні сторонництва в Німеччині.

проф. *Ганса Шеля.*

V.

Радикальні сторонництва.

(Конець.)

Другий напрямок в нутрі соціяльдемократиі, се напрямок комуністичний, котрий змагає до цілковитої переміни приватної власности в громадську (суспільну).

Про суть комунізму и ёго відносини до соціялізму мало хто й між образованою громадою має ясні понятя, так що не від річи ту буде коротенько пояснити се діло.

Звичайно с понятєм соціялістів та соціяльдемократів вяжуть у нас неясне понятє, що ім иде о „поділ“. При комуністах як раз на виворіть, — ті хотять средства продукцийні зілляти в спільну власність, як се вже вказує сама назва; хотять знести окрему власність средств продукцийних — капіталу, але не средств ужиткових.

В своій основі комунізм ні практично ні теоретично не є нічого нового.

Комунізм*), се первісний лад господарський, котрого послідні останки в формі грунтово-феодальних відносин правних в Німеччині усунено доперва в половині сего столітя, замінивши ёго ліберальною власностю приватною; в славянських и других краях він ще й досі переважає в великих масах**). Розуміється, що нинішні комуністи не думають вертати назад до давних форм комунізму, але хотять прикласти комунізм до теперішного господарського розвитку и шукають для него відповідних комуністичних форм. Вони переконані, що комуністичне уладжене суспільного господарства буде далеко користнійше від теперішного заробкового порядку опертого на окремій власности, котра доводить до зруйнованя господарської належности огромної більшости народа и нічим окрім зверхних правних форм не ріжниться від невольництва.

---

*) Про оцінку комунізму з економічного становиска гл. „Правда“ Р. X. Ч. 4 и 5. стор. 153—156. Належить завважати, що голос Шефлього, в „Правді“ поданий, вийнятий з ёго діла: das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft Bd. I. S. 60—64, не є отже, як се в деяких критиках против „Правди“ хибно підношено, вирваним без звязи неповним відзивом Шефлього — але противно вірним перекладом цілого уступу з „науки економії“ Ш-го о комунізмі.

Пр. Ред. Пр.

**) Гл. „Дрібна бібліотека“ VII, XI: Еміль де Льавлье, Власність грунтова і Сільска община в Россіїі. Книжка Лявле, котра по частці видаєсь в переводі на нашу мову в „Дрібній бібліотеці“, се найліпший підручник для исторії и форм грунтової власности.

Digitized by Google

Як звісно, теория комунізму розвиваєсь від тоді, від коли приватна власність зачала здобувати обширний розмір, и від Томаса Моруса аж до Роберта Овена, Шарля Фуріе, Етієна Кабе, Вейтлінга та других найновійших комуністів видумувано найрозмаїтші теорії та идеали, котрі намагали всі до того, щоб заховуючи вповні господарські добутки новійші завести досконалійше впорядковане суспільности.

Очевидно затим, що комунізм а соціялізм не все одно. Соціялізм, се тілько загальне змаганє до зміцненя суспільних звязків та діяльностей насупротив єдиничних, и може в ріжних системах виступати з ріжною силою. Кождого, хто домагаєся зміцненя публичної власти в ділах суспільних, н. пр. державного урегульованя праці жінок и дітей, росширеня громадських грунтів, можна назвати соціялістом, так як зовсім справедливо названо тим именем и катедерсоціялістів, котрі проте дуже ще далекі від думок про переворот. Таким соціялістом був и Ляссаль, не будучи при тім комуністом(?), а соціяльдемократичний рух, котрий він викликав, ніяк не був комуністичний, бо ціль єго була — поволі змінювати обширну приватну продукцию в громадську, не зносячи при тім в засаді приватної власности, а особливо дрібної.

Комуністичні теорії давнійших и аж до найновійшого часу писателів були такі, що по простy будували идеальний суспільний лад, для переведеня котрого потрібно би зовсім инших людей, котрих би доперва треба виховувати в такім дусі.

Але як соціялістична теория Базара та Люі-Бляна старалась прикласти соціялізм именно до новійшої суспільности и посеред неї, так само бачимо у Кароля Маркса комунізм уже не побудований на загальних, идеально-людських основах, але вказаний в безпосереднім звязку з нинішним ладом. Маркс стараєсь виказати, що нинішний лад, се вступ до комунізму, котрий сам собою з него вирoсте и до котрого ми повинні свідомо змагати, яко до ліпшого(?) ладу. Се надає Марксівському комунізмови більшу вагу яко практичному средству агітациї, вагу, якої не мали теорії давнійших комуністів. Через те мусів Маркс мати особливо сильний вплив на соціяльдемократичний рух, так як немало вплинув він своєю „интернациональною“ програмою, про котру вперед була мова.

Комуністичну теорию Кароля Маркса найяснійше видно з одного розділу єго книжки „Das Kapital“, с котроі наводимо найважнійше місце дословно. Вказавши новільний розвиток приватної власности говорить Маркс (стор. 791 и д.) ось що:

„На певнім ступни розвитку вироджує приватна власність матеріяльні средства для власного знищеня. Від тої хвилі в нутрі суспільности починають рухатись сили и пристрасти, котрі чуютьоя нею спутані. Вона мусить роспастися — и роспадеся. Її знищенє с. е., переміна окремішних, роздроблених средств продукцийних в суспільно-громадські, с. е., переміна дрібної власности многих в огромну власність кількох, с. е. вивлащенє великої маси народа з грунтів, средств до житя и до праці, се страшне и важке вивлащенє маси народнёї, се вступна история капіталу. Вивлащенє безпосередних витворців відбуваєся з бесконечно нещадним вандалізном, під впливом найогидніших, найбруднійших и найпідлійших пристрастей. Важко запрацёвана, так

Digitized by Google

сказати, кровю та потом склеіна з робітником дрібна власність приватна руйнуєся и уступає місце капіталістичній приватній власности, що основуєсь на визискуваню чужої, хоть формально свобідної праці. Скоро той процес робучий вглуб и вшир достаточно розложив давну суспільність, скоро робітники стали пролєтариями, капіталістична продукция стала міцно на ноги, тоді дальше здруженє праці, дальший перехід грунту та средств продукцийних під дружне (кооперативне) оброблюванє, значить, перехід іх de facto в спільні (колективні) средства продукцийні — набирає нового вигляду. Черга — бути вивлащеним, приходить тепер не на самостійно господарючого робітника, а на капіталіста, визискуючого многих робітників. Се вивлащуванє відбуваєся силою вроджених законів (immanent) капіталістичної продукциі, через концєнтрацию капіталів. Оден капіталіст убиває многих. Поруч с тою концентрациєю, с. є. з вивлащуваним многих капіталістів через немногих розвиваєся також дружний (громадський) спосіб працёваня чим раз в більших розмірах, розвиваєся вміле, технольогічне приложенє добутків наукових, спільне и після одного пляну доконуване оброблюване грунту, переміна средств робучих в такі средства робучі, котрих можна уживати тілько спільними, здруженими силами, и ощада всіх средств продукцийних именно через те, що іх вживаєся як спільних средств скомбінованої, дружної праці. Між тим, коли з одного боку стає чим раз менше число магнатів капіталу, котрі загарбують и монополізують для себе всі користи того перевороту, змагаєся з другого боку нужда, гнет, неволя, пониженє та визискуванє, але також и противенство робучої верстви, чим раз то численнійшої и самим механізмом капіталістичного продукованя вишколеної, зъєдноченої та зорганізованої. Концентрация средств продукцийних и здруженє праці доходять до такого ступня, де капіталістична оболічка для них не вистарчає. Вона мусить пирснути. Тоді вибє послідна година капіталістичного продукованя. Вивлащуючі зістануть вивлащені."

„Капіталістичний спосіб продукованя и присвоюваня, с. є. капіталістична власність приватна, се перша негация приватної власности основаної на власній праці. Але вона сама с конечностю процесу природного, мусить витворити свою власну негацию. Вона мусить дійти до привернення индивідуальної власности, але основаної на здобутку ери капіталістичної, с. є. на кооперациі свобідних робітників на спільнім посіданю землі та средств продукцийних самою ж працею витворених."

„Переміна дрібної, на власній окремішній праці основаної власности приватної в капіталістичну власність, се, розуміється, далеко довший, тяжший и жорстокійший процес, ніж переміна капіталістичної приватної власности, котра вже тепер на ділі полягає на спільнім, дружнім продукованю, в дружну, громадську власність. Там ишло о вивлащенє маси народа через кількох богатирів, — а ту йде о вивлащенє тих кількох богатирів через масу народа".

Видимо с того, що Маркс уважає нашу теперішну форму господарованя приготованєм и вступом до комуністичного ладу. Він твердить, що під пановањем свобідної конкуренциї дрібна посілість зовсім щезне и перейде в руки невеликого числа богатирів-капіталістів. В тих вели-

Digitized by Google

ких предприятях робітники так привикнуть до почутя рівности и дружної праці, що відтак треба буде тілько познакомитись ім з де-більшого с самим веденєм діла, щоб відтак „розірвати капіталістичну оболічку“ и капіталістичне предприемство перемінити в комуністичне.

Таким способом ставить Маркс комунізм не вже як утопию, як несповниму фантастичну мрію супротив теперішного ладу суспільного, але як ціль випливаючу бесносередно з него самого и достижиму, для осягненя котрої не треба ніяких нових людей, бо й теперішні люде самими обставинами приучуються до того. Правда, не нинішні робітники, але вже близькі поколіня можуть, після Марксової думки, надіятись осягненя того комуністичного идеалу, можуть надіятися, що дожиють тої хвилі, коли теперішна капіталістична власність уступить місце ліпшим порядкам, основаним на громадській власности.

Се Марксове сформуловане соціялізму, котре старалося соціяльдемократичний рух звести бесносередно на комунізм, мало справді на цілий рух огромний вплив, витворило серед него поступовий, скрайний напрямок и причинилося богато до того, що теперішна програма соціяльдемократиці ставить далеко загальнійші ціли, ніж первісно в Ляссалівськім руху.

Не потребуємо довше застановлятися над програмою німецької соціяльдемократиці. Ми бачимо в ній в загальній соціяльдемократичній рамі різко визначені три головні думки: Ляссалеві продуктивні спілки, меженародню ціху робітницького руху и ёго комуністичну ціль. Але осуджуючи теперішну суспільність, яко основану на визискуваню и при гнеті немаючих верстов мусить прецінь и самий крайний радикалізм напирати найбільше на л е г а л ь н у агітацию (2. точка прогр.) и на ті вимоги, які ставить до т е п е р і ш н о і д е р ж а в и, с. є. мусить узнати ii истноване.

Сего чень вистарчить для загального націхованя сторонництва, и ми не станемо розберати поодиноких точок ёго програми. Ми пізнали в ній сторонництво, оперте на верстві наємних робітників, витвореній новожитним способом заробкованя, сторонництво, котре побирає головну свою силу с хиб истнуючого ладу. Єго основою є засада р і в н о с т и, котру воно хоче перевести в новійшій суспільности, задержуючи всі новійші здобутки культурні. Але ті змаганя доводять ёго до опрокиданя основ нинішного ладу, — самостійної родини (н е п о д р у ж я!) и приватної власности. В них воно бачить підпори и жерело истнуючої нерівности, — а именно в р о д и н і тому, що вона становить окрему господарську та виховавчу єдиницю, що одідичує в своім крузі маєток и суспільні погляди, господарські та товариські перекази и через те спиняє витворене нової суспільности на нових основах; в п р и в а т н і й в л а с н о с т и тому, що вона дає власть над средствами продукцийними о д н і й ч а с т ц і суспільности, а не всім ii членам, а ще й тому, що вона при теперішнім ладі не є бесносередним випливом власної праці. Таким способом стає соціяльдемократичне сторонництво засадничо й супротив усіх попередних сторонництв, котрі, як ми бачили, або хотять удержати без зміни историчний лад, або бажають повільних и недалеко сягаючих змін, стоячи при тім завсігди на грунті истнуючого ладу.

Digitized by Google

Державно-правне становиско Русинів в Австриі.

(Конець.)

Доперва в тій хвилі, як би справедливі ординаціі виборчі (до ради державної и до сойму) уможливили для Русинів приналежне їм заступництво парляментарне, — питанє федералізму а централізму набрало б практичного значіня для Русинів. Се питанє було б тоді однозначне с питанєм: чи мають Русини бажати, щоб о справах краю нашого рішали тілько самі мешканці Галичини — сам край, чи, щоб о тім рішала рада державна? — значить: чи має бути розширена автономия краю чи противно належить заховати централізацийну власть ради державної? Централізацийна власть усе змагає до однакового уладженя стосунків в цілій державі, до одноцільного уставодавства, до однородної адміністрациі, словом до усуненя всіх часткових відрубностей. Крім того в Австриі прямує централізация до скріпленя німецького верховодства над другими народами. Поминувши сю послідну сторону централізациі, можна б освідчитись за одноцільною управою цілої держави, наколи б Австрия обіймала в собі краі однакові під зглядом народнім, просвітним и економічним. Тоді справді були б ті самі устави відповідні зарівно у Відні, Трієсті, в Тиролю, в Чехах, як и в Галичині, Буковині, Моравиі и т. д. Однакож так не єсть. Коронні краі Австриі так ріжнородні під зглядом национальним, просвітним и економічним, що не тілько о рівности але й навіть о приближенности не може бути мови. Именно Галичина представляє в национальнім, просвітнім и економічнім взгляді таку відрубність, що не без певної підстави названо ii „Halb-Asien“.

Дуже низький стан просвіти людности, майже зовсім нерозвинена промисловість, добродушний характер людности, именно руської, уможливляючий легке визискуванє народу, низький стан економічного образованя, переважно рільничий характер заробкованя и богато инших обставин надають Галичині так відрубний и некористний характер, що ii ніяк не можна на рівні ставити с так високо розвиненими краями як пр. Австрия або Чехи. Краєві обставини Галичини вимагають зовсім инших устав, иншої адміністрациі, иншої господарської політики, иншого плеканя просвіти аніж в Австриі або й в Чехах. Згадати тілько належить, скілько шкоди принесло Галичині передвчасне рівноуправненє жидів при необезпеченю селянства и маломіщанства, скілько економічної шкоди натворила ліберально-економічна засада laissez faire laissez aller, в яку безвиходну пропасть веде галицьку людність дозволений ad minimum поділ малих грунтів, скілько процесів, нещастя и маєткової руїни вироджує непрактичне судове поступованє с спадщинами (пертрактациі спадщин), скілько трати часу, сил, гроша, а при тім скілько безпорядків викликає централізация по відлеглих містах карно-поліцийного и по части й цивільного судівництва в самих дрібних але частих случаях и т. д. А відносини национальні, віроісповідні, станові?

Не думаємо на сім тіснім місци виказувати по черзі, які справи, входячі тепер в компетенцию ради державної, вимагають для Галичини відмінного уладженя як для инших країв. На тепер ми тілько ствер-

Digitized by Google

джаємо, що стан Галичини дійсно вимагає, щоб Галичина сама в міру своїх відрубних потреб и обставин могла уладжувати своє краєве життя и в тім згляді мала повну автономию; стверджаємо дальше, що дотеперішний централістичний напрямок управи австрийської держави викликав и дальше ще викликає некористні наслідки для розвою Галичини, що проте більша автономия Галичини є справді пожаданою. И справді, коли припустимо такий стан, щоб Русини в Галичині на підставі зміненої, справедливої ординациї виборчої могли зайняти в Галицькім соймі належне ім становиско и осущити навіть самими Поляками признавану конечність адміністрацийного поділу Галичини на часть всхідну и західну, то тоді напевно автономия Галичини була б зарівно користна так для Русинів, и для цілого краю, як и для цілої австрийської держави, бо тоді міг би наш край природно після своїх сил розвиватись, а з другого боку держава тілько при природнім, успішнім розвою кождого поодинокого краю може бути справді сильною и здоровою.

При такім перестрою державнім в користь автономиї країв не можуть Русини забувати на теперішний стан, на наслідки, які вийшли вже з несповна двайцятилітного конституцийного упосліджена Русинів. Елемент противний Русинам скріпився в Галичині вже на стілько, що борба Русинів о рівноправність стається тепер далеко тяжшою, як в перших часах конституциї. Сказано, навичка стається другою натурою! Двайцятилітне майоризоване Русинів через Поляків викликало серед руської людности велику знеохоту а серед Поляків виродило и без того вроджену ім бутю и охоту до верховодства; через двайцять літ дійствували політичні власти яко екзекутива дотеперішної більшости парляментарної (в Галичині — польскої) и присвоїли собі ії погляди и бажаня; через більш як десять літ панує польский язик на Руси в школах и в урядах и, конечно, вся бюрократия переродилась відповідно сему напрямкови; найвисші заклади наукові в краю и така сила, як краківська академия наук, дійствують довгі літа для продукциї польскої интелігенциї. Річ очевидна, що всі ті и тим подібні обставини чинять борбу між руським а польским елементом далеко не рівноважною мимо числової переваги Русинів в Галичині. Привернути належну рівновагу, обеспечити народність против верховодства другої народности, поповнити ті недостатки и страти, які вийшли з дотеперішного конституцийного житя для народностей досі майоризованих, — се повинна сповнити державна устава о народностях (Nationalitätengesetz), котрої ухваленя домагаються також и Чехи и всі Славяне Німцями пригнітані, котрої також и Русини мусять домагатись.

Оден ще важний закид підніс п. Ковальский против автономиї країв именно, що „тягар податків ще більше зріс би, як би автономия була розширена“. При нинішнім стані тягарів и видатків державних можна видатки державні розділити на два головні розряди: видатки на управу держави (просвіта, судівництво, скарбовість, торговля, рільництво и т. д.) и видатки на войсковість. История австрийських буджетів виказує, що великі тягарі а взглядно некористний стан фінансовий в Австриї, як менше більше в кождій иншій державі, мають своє головне жерело не в коштах управи держави (бо ті кошта в Ав-

Digitized by Google

стрії покриваються доходами и дійсно в Австрії всі краї коронні, з виїмкою одної Дальмації, дають для держави більше, як коштує заряд поодиноких країв коронних и цілої держави), але в коштах на удержане збройної сили с. є. войсковости, котрі рік річно збільшаються. Зменшити тягарі можна тілько зменшаючи войсковість. Задля того то й всі проекта фінансові, які подано в раді державній для економічного ратунку держави, подають на те двоякий спосіб: або більші податки або зменшене войсковости. Др. Гербст виразно підніс, що як довго тріватиме дотеперішний мілітаризм, так довго будуть збільшатись тягарі и не ма надії, щоб економічний стан держави без зменшеня войсковости міг поправитись, тим більше, що видаток на войсковість (займаючий найвисше місце між усіма видатками в австрийськім буджеті) є зовсім непродуктивний, тим часом коли менше-більше всі инші видатки посередно підмагають продукцию, отже й скількість доходів. То ж нам здається, що тут автономия країв в нічім неповинна, що видатки державні зовсім не потребують збільшитись, коли чинности виконувані досі центральними властями будуть виконувати автономічні власти, бо ж тоді повинно наступити відповідне зменшене центрального організму, а тим самим и коштів на ёго удержане. Тепер дійствують побіч центральних властей також и автономічні власти, хоч сі послідні без належної енергії и живучости, а се не видається нам користним хоч би тілько під зглядом фінансовим, бо и тепер оплачуємо великі додатки до податків на удержане автономічних властей без живої діяльности. Дальше, закид, що централізация для нас користнійша від автономії під зглядом фінансовим був би тоді справедливий, коли б Галичина бодай вчасти удержувалась коштом держави, як се пр. діється з Дальмациею. Тим часом австрийські буджети виказують, що Галичина покриває десяту часть цілого державного буджету, під зглядом високости доходів займає третє місце в ряді країв коронних и що 30% своіх доходів обертає на спільні потреби цілої держави*), що дальше звичайні доходи з Галичини перевисшають звич. росходи більше як о два міліони, що проте Галичина не тілько не живе коштом держави, але противно причиняється до ії удержаня**). Впрочім, ми зовсім не думаємо, щоб скарбові взгляди могли промавляти против автономії країв, бо с становиска скарбового навіть ціла конституция стоїть дорожше як абсолютизм, а преці ніхто с тої причини не повстає против конституції.

С того, що ми досі сказали, виходить доволі ясно, яке становиско слідує зайняти Русинам в державно-політичнім питаню Австрії, а се есть: І. перш усего зміна ординаций виборчих як до сойму так и до ради державної с справедливим увзгляденем числового, национального становиска Русинів

*) Пор. Rzut oka na preliminarze budżetów 1875 r. w austryackich krajach koronnych. — Wiadomości statystyczne wydane przez krajowe bióro statystyczne. II. 1875.

**) Гл. „Правда“ 1870 за місяць Серпень: „Уділ Галичини в доходах и видатках державних“.

*

Digitized by Google

в Галичині и Буковині так, щоб Русини мали належне їм вже самою уставою забезпечене заступництво парляментарне; и II. рівночасне ухваленє и введенє в житя устави о народностях забезпечаючої всім народностям їх истнованє и дальший успішний розвій; — а доперва відтак и III. автономия країв.

Операючись на здоровій політиці, вийдемо раз з зачарованого колеса політичної жебранини и опремося на власних силах. Тоді вибавимось с таких колізий, що наші посли відкликаються до Чехів а голосують против Чехів, голосять прилюдно безвідрадність теперішного стану, а домагаються удержаня тих конституцийних норм, які вироджують ту безвідрадність, стають за централізмом, хоч сей централізм видає нас на ласку и неласку Поляків. Такі неконсеквенції мимо найлучшої волі дотичних послів мусять лучатись так довго, як довго Русини не зъєднавши своїх живих сил, не розглянуть совісно цілого свого положеня, причини теперішного зла, и розумом а не одною пристрастю або нажитою з давних часів навичкою не поведуть здорово своєї політики.

ОЛОВЕЦЬ.

(З моїх споминок.)

Ескиз *Руслана.*

Прошу ніяким світом не думати, що се я росповідаю видумку, або що напись на заголовку сеї повістки — яка небудь метафора. Ні, діло справді йде о оловець, и то не цілий, а кусник, от так, возьмімо, три цалі завдовшки. Впрочім як хто скаже, що півчетверта цаля, то також не піду з ним до війта судитися. Але то знаю добре, що чотирох цалів завдовжки не держав. Се міг би я, як кажуть правники, „ствердити головною присягою“, або як кажуть наші Ясеничане, „побожити и заскаритися, на чім світ стоїть“. Півчетверта цаля, не більше, за-довгий був герой сеї повістки. Хоть то літ тому чимало, як ми бачилися з ним послідний раз (с. є. як я бачив ёго, бо він своїм затемпероваим носиком хібаж міг мене бачити? А при тім він цілого півтора дня лежав у моїй шкільній торбі, під книжками, достоту у тьмі кромішній!). Щоби не збрехати, то буде тому не менче шіснайцяти літ, — достаточний час, щоби забути й про якого щирого приятеля. А я не забув про ёго, про півчетверта цаля задовгий кусник олівця, в оправі темно-червоного дерева, шестигранний и політурований на жовто, с срібною, вибитою написю „Mittel“ на тупім кінци; з другого кінця був затемперований, не надто остро,

Digitized by Google

а не надто й тупо, — саме тілько, кілько потрібно для сільского школяря.

В такім виді лежав він одного зимового поранку на снігу на подвірю ясеницькоі школи, саме коло стежки, котру протоптали з рана школярі. Се був погідний, хороший поранок. Мороз потискав, мов скажений; у воздусі літали малесенькі платочки снігу, зовсім прозірчасті, видні тілько по блеску дияментовім, коли в них заломався сонячний промінь. Оловець не застряг у замерзлий, искристий сніг, а лежав зовсім на верха. Ёго жовта політура полискувалася до сонця, а срібні букви „Mittel“ виднілися з далека. Певно котрийсь школярь, біжучи до школи, загубив ёго. Він так и лежав, простягнувши свій чорний, заострений носик до стін школи, немов силувався вказати кождому прохожому, що там ёго належне місце; немов просив своім срібним поглядом, щоби ёго вийняти с тоі хоть гарноі але дуже холодноі постелі и занести там, до школи, відки широко по селу розлягався гармідер хлопців, ожидаючих пана професора.

Скажіть же тепер самі на совість, що би ви зробили, як би вам лучилося побачити такого Mittel'a и то в подібнім, не зовсім для ёго „чина“ відповіднім положіню? Думаю, що 90% з вас, не підозріваючи в нім героя не то повістки але навіть газетярськоі новинки або мізерного анонсу, підняли б ёго и сховали по простy до кишені. Прочі 10% запевно навіть не схилилибся по ёго.

Я, признатися щиро, належав до тих 90%, с. є. не підозріваючи нічого злого в олівци, схилився по ёго и, не маючи ніде при тілі кишені, вложив ёго до шкірячоі торби школярськоі, в котрій були моі книжки. Але що при тім було не зовсім звичайного, так се то, що я вельми утішився своєю находкою. Я був бідний сільский хлопець и ніколи ще на своім віці не мав олівця, все мусів писати тим проклятущим гусячим пером, котре так страшно капало, бризкало и порскало під натиском моєі руки. А тепер нараз — я найшов оловець! Тай ще який гарний! Правда, я бачив ёго тілько мельком, ще як лежав на снігу, бо відтак, ухопивши ёго в руку, я швидко шусьнув ёго до торби, немов боячися, щоб сонце, котре так ясно світило, не викрало ёго з моєі руки. А ще друга цікава штука при цілій тій операциі була та, що міні й через голову не перейшло, щоби котрий школяр міг був ёго згубити, — чуєте, — ані через голову міні не перейшло! Де, де, де! Котрий ту в нас школяр губить олівці! То мусів Бог-зна якийсь незнакомий пан приіздити до професора,—

Digitized by Google

ну, певно то він якимось дивним способом згубив той оловець. А може то був жид-гендляр, котрому професор торік продав корову, може бути, що сей оловець лежав ту ще від торік, а ніхто ёго бідного не видів. А може він упав в ночи з неба враз из снігом. Аджеж бабуня казали, що нераз жаби падуть з неба; чомуж би й олівці не мали падати? Так міркував я йдучи через подвіре до школи. Щож, хіба шестилітному хлопцеви не вільно так міркувати? А впрочім — ні! Міні дуже подобався той оловець. Я держав руку в торбі, а він був у моій руці, я обертав ёго гранками сюди й туди, старався угадати ёго грубість, відновити перед своіми очима ёго стать, одним словом, моя фантазия, мов мотиль коло цвіта, невпинно крутилася и шибала коло олівця. Вона насилу відганяла всяку думку, що оловець міг належати до котрого школяря, и що, значить, міні прийдеться віддати ёго назад властителеви.

В клясі повно вже було школярів. Деякі сиділи в лавках и бубоніли завдану лекцию, хвиля від хвилі боязко позираючи на двері, чи не йде професор. Другі, смілійші, ходили по клясі, билися, тручалися помежи лавками, мазали ріжні дива крейдою на таблиці и стирали іх відтак швидко намоченою шматою, котра служила замість губки. За олівцем ніхто не питав. То мене дуже врадувало, и я швиденько, немов крадькома, шусьнув у другу лавку и сів на своє звичайне місце. Виймаючи книжку, потрібну для слідуючої години я почув у торбі брязк олівця о шкіру и весь затремтів; не знаю, чи з радости, чи з якоісь неясної трівоги.

Ось и професор прийшов. почалася наука. Нічого! Ось и година минула, професор вийшов, крик и гомін почався по давному, про оловець ніхто й слова не каже. Я сиджу, оглядаюсь довкола и тремчу, мов злодій над краденим добром, боячись, що ось-ось надійде хтось и зажадає від мене олівця.

Але ніхто не жадає олівця. Школярі ходять и учаться, сваволять и товчуться по давному.

Степан Леськів, мій добрий знакомий, наближуєсь до мене.

— Ов, ти видно нині рахунків не вміеш; то то будеш у скіру брав! А ще як міні скаже професор бити, ну, майся гаразд, небоже!

Що за збиточник, той Степан! Він знає, що рахунки — моя слаба сторона и любить нераз подрочитися зі мною. Але я знаю добре, що він такой жартом говорить; впрочім нині не боюся професора, бо я рахунків (писати цифри до 100) навчився.

Digitized by Google

О, ще й як навчився! А хто в чорта цілий день писав пальцем цифри по шибах вікон, покритих густою росою?

— Ну, ну, — не дуже ти журися моїми рахунками, — відповів я Степанови. Уважай лиш, абись сам не дістав в скіру!

Диво дивне, бігме, що диво! Я хотів відповісти Степанови також жартом, з усміхом, ласкаво, — а відповів якось так злісно, гризко, таким понурим голосом, що аж самому стало погано! Ба, я чув навіть, як ціле моє лице налилося кровю. Степан стояв хвилю передо мною и не кажучи нічого більше, дивився на мене зачудованим поглядом, а далі відійшов, видимо засмучений тим, що вразив мене своїм жартом. Він так мене любив, той лагідний, тихий, услужливий и добрий хлопчина! За що я так гризко відповів ёму? За що засмутив ёго? Він же ж говорив до мене жартом, и я не мав ніякої причини гніватися на ёго!

Такі мисли шибли мінї через голову, коли Степан відійшов и мовчком сів у свою лавку. То був невеличкий русявий хлопчина осьмиліток. Ёго батько, бідний селянин, був сусід мого вуйка, у котрого я жив, то ж и оба ми, хлопці, товаришували раз-у-раз с собою. Степанів батько давнійше, кажуть, був богатий чоловік, але великий огонь та всілякі другі нещастя зруйнували ёго господарство. Він був високий, сильний мужчина, с понурим лицем, раз-у-раз схиленим в землю и грубим, різким голосом. Я мимовільно якось боявся ёго и вважав жорстоким чоловіком. За то малий Степан весь удався в матір, тиху, лагідну жінку з ладним ще, добродушним лицем и ясними, сивавими очима. Томуто нераз, стоячи за плотом на пастівнику, підстерігав я, поки старий Леськів вийде с хати, щоб бодай на хвилю забігчи до Степана, побавитися з ним. Правда, ми нераз и сварилися, як звичайно діти, але ніколи не надовго. Я, горячійший до сварки а то й до бійки, звичайно перший був и до перепросин; — а Степан, усе однаковий, усміхався так любо, немов хотів сказати:

— А видиш, — я то давно знав, що ти не видержиш без мене!

Але тепер, пощо я тепер розгнівався на Степана? Та ні, я чув добре, що я зовсім навіть не розгнівався на ёго! Противно, ёго жалібний, сумний погляд болів мене якось, вертів у моїй дитинячій груди. Я встидався чогось, сам не знаючи чого и забув про оловець. Аж коли вражіня остигли и проминули, и перед собою побачив я торбу, в котрій моі нерви немов чули з далека дотик олівця, тоді знов моя фантазия вернула назад до того предмету и за хвилю про Степана и ёго сумний погляд я забув зовсім.

Digitized by Google

Знов увійшов професор, почалася година наукова и поволі проминула; про оловець ніхто ні пари з уст.

Третя година мали бути рахунки. Тота висока и страшна наука відбувалася таким способом, що професор викликав одного до таблиці, казав ёму там писати крейдою цифри, а всі прочі хлопці мусіли ті самі цифри писати на своіх зóшитах. Професор раз у раз ходив коло лавок, заглядаючи то ту, то там до зошитів, чи всі пишуть и чи так пишуть як належиться.

Перед рахунковою годиною почув я в послідній лавці, в котрій сидів Степан, якийсь гамір, якісь трівожні, уривані питаня и відповіди, але за гамором не міг розібрати, щó се таке. Але все-таки мене щось токнуло, якийся несупокій заворушився в міні. Я подумав собі: не буду тепер виймати олівця, буду писав, як звичайно, пером, хоть и як міні воно обридло.

Ось и професор увійшов. Відотхнувши хвилину при столі, він встав и викликав мене до таблиці. Я вийшов заляканий, тремтячий, бо в загалі писанє чи то цифер чи букв, було для мене твердим горіхом: всякі знаки с під моіх рук виходили криві, гачковаті, розлізлі, так що звичайно подобали на старий пліт, в котрім кождий кіл стремить у инший бік а хворостини півперечні стримлять самі в собі, не можучи здибатися с колами. Але що було робити, викликав професор, треба йти. Я став коло таблиці, взяв у праву руку шмату а в ліву крейду.

— 35! крикнув професор и озирнувся на мене. Ах, ти тумане, а ти як крейду держиш? Лівкутом будеш писати, га!

Я перемінив нещасливі знаряди премудрости в обох руках, відтак підвів праву, як міг до гори и ледво дістав до половини таблиці. Завданє, написати на таблиці цифру 35, було дуже трудне, бо приходилося писати самі „скрутні“ цифри. Вчора, вправляючися пальцем на шибах в писаню цифер, я довго думав, як би то воно написати тоту прокляту трійку, щоби іі зладити таку кругленьку и с таким зубчиком на середині. Запитати не було кого, от я й рішив писати іі с середини, від зубчика, потягнути відси насамперед горішний, а відтак долішний каблучок. Так я й навчився писати дома, так само взявся й тепер дрожачою рукою мазґуляти на таблиці. А ту ще, як на нещастє, рука дриголить, сила, котроі й так не було много, десь мов замерзла, так що хоть и як мучуся тиснучи крейду до таблиці, то проклятущі штрихи все виходять такі худі та тонкі, що ледво іх видно. С тяжкою бідою я намалював трійку.

— А що, вже? кричить професор и обертається до мене.

Digitized by Google

— Ще... ще ні, відповідаю я и обливаючись холодним потом берусь писати 5, розуміється, знов після власної методи, с. є. зачинаючи з долини.

— Що, що, що? скрикнув професор и прибіг близше до мене, як ти пишеш, як?

Я мовчав. Дрожача рука дотягала штриха на таблиці. Пятка подобала радше на ſ, ніж на круглочереве, гребенясте 5.

— Ах, ти поросяча почеревино! (звичайний титул, яким професор именував школярів), то ти не знаєш, як пишеться 5?

И не ждучи відповіди на се питанє, професор одною рукою вхопив с столика широку лєнію, а другою мою руку, с котрої вилетіла крейда, и голосний ляск розлягся по клясі. Долоня налилася кровю и стала якась ніби грубша, а під шкірою немов мурашки забігали. Я, з малу твердий на біль, не заплакав, тілько скривився.

— То ти не знаєш, як 5 писати? Не видівись, як я писав. А диви, як пишеся 5, — от так — и пан професор хопив крейду и розмахом написав на сам перед на таблиці величезну пятку, а відтак на моім лиці такуж саму (може не таку правильну и виразну) величезну пятку.

— Пиши далі, — крикнув до мене, — 48!

Я взяв квейду и почав писати. Професор дивився ще хвилю. Чвірка вдоволила ёго и він пішов знов між лавки.

— Чому не пишете? крикнув він грізно до хлопців, котрі напів з усміхом, а на пів з ляком дивилися на те, що діялося при таблиці. На крик професора всі голови похилилися до долу, мов жито від вітру похиляє до долу пристигаюче, важке колосє.

— А ти старосто як 3 написав? питає професор одного.

Замість відповіди, замість поясненя ляск лєнією по лапі.

— А то щó на верха, над 5? питає другого.

— Капнуло с пера.

Знов ляск лєнією по лапі.

— А ти, свату, чому не пишеш? питає третёго.

— Та я, про... прошу пана професора... чути крізь слёзи голос Степана Леськового.

— Що? кричить професор гнівно.

— Я десь оловець загубив.

В тій хвилі з моєї руки, не знати чому, випала крейда. Кажу ще раз: не знати чому, бо я був певний, що оловець, лежачий тепер супокійно в моій торбі, не був Степанів. Ніяким світом! А преціньь при тих ёго словах я так запудився, рука

Digitized by Google

моя так затремтіла, що крейда, мов слиж, виховзла з моїх рук. Щастє моє, що завдана цифра була вже написана, тепер я не зміг би був ії написати.

— Так, крикнув професор, — загубив! Постійно ти, навчу я тебе!

Чого властиво хотів професор навчити Степана, Господь знає. Ми, школярі, знали лиш тілько, що професор два дні тому дуже сварився с Степановим батьком и видимо лишень притоки шукав, щоби за вітця пімститися на хлопцеви; а крім того ми бачили, що нині професор троха пяний, и що, значить, без бійки не обійдеться.

— Марш на середину! крикнув він до Степана. Бідний хлопець, видко, знав, що ёго жде и не швидко рушався; професор хопив ёго за довге, біляве волосє и виволік на середину.

— Ту стій! А ти обертаючись до мене — написав вже?

— Написав.

— Сідай! А ти йди до таблиці!

При тих словах професор штуркнув Степана. Я легше якось відотхнув, раз тому, щом сам сидів на беспечнім місци, а по друге тому, щом собі думав, що чень вже Степанови не буде нічо за оловець, коли ёго професор післав до таблиці, — бо те знав я, що Степан писати вміє. Тілько чуючи, яким гнівним голосом диктував професор Степанови цифри, як лютився видячи, що Степан пише добре, я чогось боявся. Міні було так тяжко, немов щось шептало міні в нутрі, що коли буде що злого Степанови за оловець, то в тім буде й моя вина. Яким способом такі дивні гадки сплелися в моій голові, не знаю, але те тілько певно, що я тремтів, мов трепетовий лист.

Степан пише цифри и пише, вже записав цілу таблицю, професор раз-у-раз дивиться на ёго, щоби зловити ёго на чім небудь, але годі.

— Досить! кричить він, — а тепер лягай!

— Та за що, прошу пана професора, обзивається Степан.

— Що? За що? Ти ще питати? Зараз лягай!

Мене щось немов за горло стисло, коли почув я ті слова. Професор шукає різки в останній лавці, а бідний Степан, блідий, дрожачий стоіть при таблиці и мне шмату в руках.

— Та за що мене пан професор хочуть бити? спитав ще раз Степан крізь слёзи, видячи наближаючогося професора з різкою в руці.

Digitized by Google

— Лягай! крикнув, и не ждучи далі хопив Степана за волосє, перевернув ёго на крісло и почав що сили швякати різкою. Степан закричав з болю, але крик, бачиться, тілько дужше дразнив опянілого професора.

— Абись знав на другий раз, як олівці губити! кричав він задиханим, уриваним голосом; різка ще сильнійше засвистала, оперізуючи тіло бідного Степана.

Що діялося зі мною в тій довгій, страшно важкій хвилі? Перша думка, яка мигом шибнула міні через голову, була — встати и сказати, що я всему вина, що Степанів оловець у мене, що я найшов ёго и не віддав Степанови. Але страх перед свищучою різкою насилу придавив мене до місця, спутав мій язик, стиснув горло, мов зелізними кліщами. Крик Степана прошибав міні груди. Холодний піт облив мене цілого, я виразно чув біль, острий біль від різки, чув ёго на цілім тілі и так живо, що всі моі мускули мимоволі корчилися и тремтіли, а в горлі щось захлипало голосно, на цілу клясу. Але трівога обдала всіх такою мертвотою, що помимо гробовоі тиші ніхто в клясі не чув мого хлипаня.

А професор ще не переставав бити! Вже бідний Степан охрип, лице ёго посиніло з натуги, пальці судорожно впилися в професорові коліна, ноги кидалися в воздусі, але різка не переставала свистіти в воздусі, а кождий ii свист, кождий ляск на грубу полотняну сорочку Степана стрясав и здавлював трийцять дитинячих серць у клясі, витискав новий крик болю и роспуки з грудей Степана. Я не тямлю вже — ох, и пригадувати не хочу! що діялося в мині підчас тих страшенних хвиль, які чутя перелітали по моім тілі, який біль проникав моі сустави, які мисли шибали по голові. Та ні, — мислей не було ніяких! Я сидів, холодний, задубілий, мов камінь! И тепер ще, по шіснайцяти літах, коли нагадую ту хвилю, бачиться міні, що та хвиля на довгий час оголомшила мене, мов удар каменем по тімю, и що будь таких хвиль богато в моім дитиньстві, з мене вийшов би такий самий туман, як ті, котрих бачимо сотки в кождій низшій школі нашого краю, як ті нещасливі, забиті фізично и духово діти, котрих нерви від маленьку притупили страшні, огидні сцени, а голову від шести літ задурила професорська дисципліна.*)

---

*) NB. Се я говорю про давні часи, які були ще перед реформою наших шкіл, и говорю про ті сільскі школи, в котрих без знання и надзору порядили професори подібні до описаного в моій повістці. *Авт.*

Digitized by Google

Вкінці стих свист різки. Професор випустив Степана, а той, безсильний, змучений, без духу покотився на поміст. Професор, червоний, мов бурак, кинув різку и сів на крісло, с котрого инощо скотився Степан. Хвилю віддихав, не кажучи й слова. В цілій клясі було тихо, мертво, сумно. Чути було лишень, як хрипів бідний хлопець, судорожно хлипаючи.

— Не встанеш ти? прошепотів професор, копаючи ёго ногою в бік.

Степан по хвилі ледво-ледво підвівся на ноги и став, держачися рукою лавки.

— Марш на місце! А знай, як на другий раз олівці губити!

Степан пішов ма місце. В клясі знов стало тихо. Професор, видимо, протверезився троха и почув, що лихо зробив, збивши так хлопця. Він знав, що з Леськовим зачіпатися не добре. Думки про се ще гірше дразнили ёго и він, схопившися, почав мовчком бігати по клясі, важко сапаючи.

— А, драби, розбійники! крикнув у ході, — не знати, чи до нас, дітей, чи до неприсутних ясеницьких громадян.

Знов довгу хвилю бігає професор по клясі, знов сапає и воркоче щось під носом, а далі обертається до нас и кричить:

— До дому!

Але й се, звичайно дуже чудодійне слово, завіщаюче нам бодай на день увільненє від ваготи шкільної премудрости, тепер немов до глухих було сказане. Трівога и непевність приголомшили всіх школярів и відобрали ім чутя. Тре було аж другого, голоснійшого викрику професора, щоб усі встали до молитви.

Коли по молитві школярі рушилися з лавок и почали виходити с кляси, то діялося се без звичайного шуму и товкітні; всі йшли звільна, боязко позираючи на професора, що стояв при столику, поки всі хлопці не вийшли. Кождий чувся якось немов придавлений. Степан ишов хлипаючи, а коли вже коло дверий позирнув на професора, той погрозив ёму кулаком. Я йшов майже самий послідний, ледво переступаючи ногами, я боявся и встидався чогось так страшно, що рад бим був в тій хвилі запастися під землю. Не знаю, хіба розбійник по сповненім забійстві чує таку ваготу на серцю, як я чув тоді. Особливо на Степана був бим в тій хвилі не поглянув за жадні гроші. Я так живо представляв собі ёго біль, — ні, я терпів не менш ёго, — а ту ще той проклятий внутрішний голос, котрий раз у раз шептав міні, що він через мене терпів, що оловець ёго! Так, тепер уже

Digitized by Google

виразно щось говорило міні, що то ёго оловець я найшов! И що би, бачиться, на такий спосіб природнійше, як піти тепер до ёго и віддати ёму згубу? Чи не ще! Та ні! Природно воно видається, але міні тоді, доразу прибитому страхом, жалем и встидом, було зовсім неможливо се зробити. И не то, щоб тепер ще я бажав заховати той оловець для себе, — де там! Він тепер важив мов камінь у моій торбі, пік мою руку з далеку, — я тепер ніяким світом не був би діткнувся ёго, не був би поглянув на ёго! Ще як би хто був силою вирвав у мене торбу и витряс з неі все, так, щоби й оловець випав, а Степан відтак міг ёго взяти, — ах, як би я був радувався таким злучаєм! Але так не сталося, — та й не до того було школярям.

Скоро лиш с кляси та с професорського подвіря, всі обступили ще хлипаючого Степана и почали ёго роспитувати, як и де загубив він оловець, який то був оловець; деякі голосно відказували на професора, другі жалували Степана и говорили ёму, щоби конче пожалувався татуневи.

— Або я-а знаю, де я за-агубив, — хлипав Степан. Але що міні тепер та-атуньо скажуть! Ино що міні поза-авчора купили в місті, а я-а загубив! Ой-ой-ой! — заплакав бідний хлопець, котрий боявся вітця не менче, як професора.

— Та не плач, дурний, не бійся, — потішали хлопці, хоть певно ні оден з них не рад би був бути в Степановій шкірі.

— Ага, не пла-ач! відповів сумно Степан. Та вони мене забють за оловець! Шість крейцарів, кажуть, заплатили за ёго в місті... А як, міні, кажуть де загубиш, то шкіра не твоя, чуєш!.. Ой, ой, ой!..

Я не міг слухати тоі бесіди. Кожде Степанове слово кололо мене, мов бодяки. Я побіг швидко до дому, весь дрожачий, блідий и задиханий.

— О, вжесь певно десь бився с хлопчисками! крикнула при моім вході на мене тітка, — що такий приходиш задиханий, як той пес гінчий! Ах, ти драбе якийсь, пепотрібе, нездаро, нуждо якась несосвітенна!

Тітка була ще дівчина двайцяти кількох літ віку. Вона була „дуже добра“, — бодай се можна сказати про іі язик, котрий не любив ніколи „дармо хліб істи“ и котрому ніколи слів не хибло.

Я повісив торбу с книжками на кульці и сів істи, не кажучи й слова. Попоівши, я сів коло стола и взяв книжку, не по то, щоби вчитися, що там на завтра було завдано; — де

Digitized by Google

мині було до вченя! Я сидів над книжкою, мов пень и сотий раз прочитував усе одні и ті самі слова, не тямлячи, що читаю и до чого се йде. Я силувався не думати про Степана, про професора, про старого Леського, але їх лиця раз у раз сунулися мині на думку, проймали мене холодом, гризли и непокоіли, мов грішника згадки про давні проступки. Я так бажав, щоби раз настав вечір, але вечір, мов заклятий, не приходив. Я боявся поглянути на торбу з олівцем, немов се була не торба, а страшна нора, и не оловець, а гадина.

Як я перемучився, поки настав вечір, не буду росказувати. Які страшні сни снилися мині в ночи, як я кричав, утікав ніби, ховався, як за мною бігали та літали ящірки з острою мордою и з великим написом „Mittel“ на хребті, як мене кололо терне з жовтою блискучою корою и с шестигранними кільцями, затемперованими при кінці, — се також нехай тоне в кирниці забутя. Досить того, що вставши рано я був мов збитий або зварений у поливанниці, а тітка в додатку насварила на мене, що я усю ніч метався та верещав, не даючи ій спати.

Рано, заким ще я пішов до школи, вуйко приходить из села и скинувши грубі, суконні рукавиці з рук зачинає росповідати про ріжні сільскі новини.

— А за що то вчера професор так Леськового Степана збив? питає вуйко нараз мене. Те питане страшно перепудило мене, немов би мене хто окропом обіляв.

— Та... та... та..., каже, що десь за... за... за...

— Що ти, говорити не вмієш, чи що? крикнула з боку тітка. — Ну, та що там такого сталося из Степаном, запитала вуйка.

— Та так вам ёго вчера професор збив за якийсь оловець, що ледво живий приліз до дому.

— Та за який оловець?

— А во, — купив ёму отець у понеділок оловець, а він учора загубив. Професор пяний, тай нуж хлопця бити, ніби він тому що винен. Чуєте, ледво бідний хлопчиско до дому доліз! А ту ще, прийшов та повідає, а старий медвідь шалився та бив дитину! За волося, та під ноги та обцасами!.. Господи! Стара в плач та в крик, хлопець умлів, ледво водою відолляли, тепер, кажуть, лежить, рушитись не може! Що то, так дитину скарувати!..

Ще вуйко не скінчив, коли я росплакався в голос и перервав ёго бесіду.

Digitized by Google

— А тобі що? спитав вуйко зачудований.

— Чи ти вдурів, хлопче, чи що? крикнула тітка.

— Я... я... я... — пролепотів я плачучи, але хлипанє не дало міні докінчити бесіди.

— Ну що, що, кажи! промовив вуйко ласкаво.

— Я... найшов... Сте...панів оловець!

— Найшов? Де? коли?

— Вчора, перед школою на снігу, проговорив я вже смілійше.

— Ну, и чому ж ти не віддав Степанови?

— Я не знав, що то ёго, — а він не допитувався.

— А потому, по школі?

— Я... я боявся.

— Боявся? Та якого дідька лабатого? спитала тітка, — але я не відповів нічо на те питанє.

— Ну, и де ж той оловець?

— Та в торбі.

Вуйко зазирнув до торбп и вийняв нещасливий оловець. Я не смів позирнути на ёго.

— Ну, дивіться, люде добрі, — тай за таку дурницю так хлопця збили; пощезали би оден з другим!

Вуйко сплюнув и вийшов, узявши оловець с собою. Мене тітка випхнула до школи. Я ще хлипав по дорозі, а слёзи текли міні мимо волі долів лицем, хоть на душі стало міні далеко легше.

Того дня и цілий слідуючий тиждень Слепан не приходив до школи, лежав слабий. Ба, на другий тиждень заслаб щось напруго й професор; — вуйко догадувався, що певно ёго старий Леськів мусів добре „обломити“. Чи воно так було, чи ні, того я ніколи докладно не дізнався, — досить того, що Степана я після того не бачив цілі дві неділі. Ах, як я тепер боявся з ним здибатись! Як часто я бачив в неспокійних снах ёго добре, тихе лице, синє ще від побоїв, зболіле и марне, — яким важким докором гляділи на мене ёго сиві, добродушні очи! Але коли я побачився з ним, колим почув ёго голос, то всі муки, весь неспокій перебутого дня немов віджив одним разом у моій душі, — але тілько на хвилю. Степан тепер був уже здоров и веселий по давному, заговорив до мене добродушно, мов нічого й не було між нами; про оловець ані споминки. Чи він не знав о тім, що я мав ёго оловець у себе и став причиною ёго болю? Не знаю. Досить того, що ніколи відтак про оловець між нами не було бесіди.

Digitized by Google

Бібліография.

— **Гайдамаки.** Поема Тараса Шевченка. Студіум Д-ра *Омеляна Огоновського.* Львів. 1879. З друкарні Товариства имени Шевченка. Стор. 40 в 8-у. (Передрук с „Правди“ 1879.) Ціна 30 кр. а. в.

ВІСТИ и ЗАМІТКИ.

(† **Епископ Михайло Куземський.**) Дня 5. Грудня с. р. умер *Михайло Куземський* б. холмський епископ, архидиякон крилошанського собору у Львові, колишний голова „Головної Рускої Ради“ „Галицько-руської Матиці“ и „Дому Народнёго“ — в своім селі Горішні Ляшки в 72 році свого житя. Вже яко парох в місточку Залізцях заявився яко дбалий пастир засновуючи там одну з найперших в Галичині шкіл и живо проповідуючи тверезість між народом. Опісля переіхавши у Львів яко крилошанин гр. кат. капітули зайняв бл. п. М. К. одно з найбільше значних міств між тодішними передовими Русинами. Живий рух Русинів з 1848 р. видвигнув ёго на саме видне місце. Бл. п. М. К. предсідав в „Гол. Р. Раді“ и в „Галицько-руській Матиці“, іздив кілька разів в депутаціі до Відня до Цісаря именем Русинів, предкладав міністерству тодішні так численні мемориали Русинів, а коли консистория одержала нагляд и управу шкіл народніх М. К. розвинув широку діяльність в закладаню дуже значного числа (около 1000) шкіл людових. Коли постала гадка здвигненя „Народнёго Дому“ бл. п. М. К. станув на чолі управляючої ради „Д. Н.“. Рішимостю свого виступленя за оборону прав руського народу против пануючих Поляків зъєднав він собі широку симпатию між тодішними Русинами, а як небудь займався передовсім політичними справами Русинів, все ж таки попри те щиро посвячувався и другим справам народнім и отверто виступив за розвоєм руського народнёго язика и народнёі словесности, хоч може не мав того розуміня народнёго язика и народнкі словесностн, як Маркиян Шашкевич, Устиянович, Головацький. Всі ёго бесіди з р. 1848 и опісля при заснованю „Матиці“ и т. д. перейняті горячою пропагандою самостійного розвою Русинів яко самостійного від польского и московського відрубного народу. Подекуда тілько церковщина та превелика надійність на підмогу австрийського правительства надавали сему напрямкови руського патриотизму своєродну, троха дивоглядну ціху, якою новійшими часами так безвідрадно відзначається анахронічна вірноправительственність політики ёго приємника В. Ковальского. В 40-их и 50-их роках популярність бл. п. М. К. між тодішними Русинами була дуже великою, вона й сягала до першоі половини 60-их років, де однакож уступила місце популярности бл. п. Яхимовича. Колибл. п. Литвиинович зайняв метрополичий престол, виродився, як вісти несуть, певний антагонізм між метрополитом а М. К. Наслідком сего антагонізму, а також и в наслідок що раз більше видимоі безнадійности на піддержане дальшого розвою Русинів с сторони правительства — пе-

Digitized by Google

ПРАВДА

ПИСЬМО ДЛЯ СЛОВЕСНОСТИ, НАУКИ И ПОЛІТИКИ.

РОЧНИК XII-ий.

Рік 1879.

Під редакциею

ВОЛОДИМИРА БАРВІНСЬКОГО.

У ЛЬВОВІ.
З друкарні Товариства имени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.
1879.

Digitized by Google

Digitized by Google

рейнявся М. К. гадкою шукати слави и мирного відпочинку в Холмщині. Се було видимою ознакою знеохоти и безнадійности в дальшім проводі народнёго розвою Русинів в Австрії. Сили, що так енергічно двигались під покровом правительства, маліли и слабли без того покрову, а не ставало відваги и віри станути за долю свого народу своїми силами без чиеї небудь чужої підмоги. „То, що ми зробили для Руси, записала вже история на своіх картах, — до вас належить будучність!“ відповів М. К. депутації руської молодіжи, що в половині 60-их років складала ёму в день Михаіла свої жиченя и висказувала свої многонадійні бажаня, ся відповідь як найлучче характеризує, що М. К. вже за часів метрополії Литвиновича вважав свою ролю в Галичині яко закінчену. С того часу дійсно належав М. К. вже тілько до истории. Р. 1868 цар росийський именував ёго епископом в Холмі, куда пішла ціла емиграция галицьких священиків руських. Становиско нового епископа було дуже тяжке не тілько для того, що Рим бажав від ёго вдержаня унії в Холмщині, а росийське правительство навряд противно бажало введеня православія, — и тим сотворено справдішну Сціллю и Харібду для М. К., але й для того, що у Холм переселився також знаний с коварства и незгідливости Галичанин М. Попель, від котрого М. К. мусів дізнати неодної немилої урази. Знана характерність М. К. не дозволила ёму довго видержати на так тяжкім и немилім становиску и він вернув по 5 роках назад в Галичину знеохочений, духом зломаний, заведений в своіх надіях. С того часу, хоч тілом живий, не давав він ніякого знаку свого житя, и проживав спершу у Львові а відтак в своім новонабутім селі Ляшки. Слабість довгий час привязала ёго до ложа, с котрого рідко коли підіймався, аж поки не вступив в могилу 5 го грудня. Смерть колись то так діяльного и заслуженого Русина пригадала доперва Русинам, що він ще досі проживав між ними; розбудились згадки давної бувальщини, жалі, колишний ентузіям а теперішна знеохота, молодеча віра и стареча безнадійність, згадалось усе минувше и теперішне и важкі думки наплили перед образом докінченої дуже, дуже поучаючої жизни. Коли ся нова могила не научить, що житя Русинів тілько в самих Русинах и іх власній силі, а що русофільство означає смерть моральну — упадок народу, — того вже певне нічо не переконає. Найже ж новий гріб буде дорогою памяткою и пересторогою тим Русинам, що ведуть цілий народ до такої смерти, най вони повертають до тої діяльности, яка в 1848 р. чинила имя Куземського голосним та живим між Русинами, най памятають, що не блескотами але справдішним своім питомим житям може жити и живим бути руський народ. — Похорони хоч світло уряджені не були так численні, як би того можна було сподіватись по споминках, які лишив М. К. серед всіх Русинів. Тіло перевезено ді Львова и похоронено 9-го грудня в родиннім гробі на Личаківськім цвинтарі. Земля Єму пером! Вічна Єму память!

(„Reform“ о Русинах.) Знаменита часопись політична „Die Reform“, основана Ф. Шузелькою, а тепер редагована Д-ром Йорданом, що давнійше видавав цінні „Slavische Jahrbücher“, подала в 48. Ч. під з. „Zur ruthenischen Frage“ слідуючий артикул:

Digitized by Google

В нинішній констеляції наших внутрішних політимних відносин прибрало руське питане в многих зглядах дражливий, майже болестний характер. Загал руско-народнёї партиї займав з давна супротивне політичне становище. В повнім почутю свого славянського народнёго характеру и при всякім змаганю ёго піддержати и увзглядняти ёго животні услівя, давалися руські політики, коли їх так можна назвати, вже перед 1848 р. а ще більше від часів парляментарної ери, при всяких обставинах уживати яко орудія кождочасного правління и міністерства и в дуже дивній внутрішній суперечности повняли Пенелопейську роботу свого власного ослабленя и підкопуваня. При всяких обставинах були се в Галичині и Буковині руські урядники, що служили віденському правлінню охочими орудіями до всіх політичних и антинародніх плянів, котрі навіть против бажаня міродайних кругів в осередку держави заявлялися яко заступники прихильної правлінню Німоти (des regierungsgemässen Deutschthums) и підмагали розширити німецький язик в уряді и школі, в суспільнім и справочнім житю свого краю.

Не хочемо робити с того закиду нинішним Русинам; годі то закидати яко провину синам, що їх батькам здавалось абсолютною и необходимою конечностю.

Передовсім повинніємо бути щирими и отвертими, коли хочемо бути справедливими, а щоб не статись строгити и несправедливими, мусимо належито оцінити ситуацию и мотива.

Русинів не „вйнайдено“ доперва в р. 1848, як злосливим дотепом тогочасним виражались; але їх політичне и народне виступленє сягає не багато літ перед великим роком революцийним. А коли автор сего письма звертаєсь до Русинів з откровенним и чесним словом, то досего дає ёму неперечне право сей факт, що він вже давно перед 1848 р. найпильнійшу увагу на них звертав в належитім місци и дуже горячо їх обороняв.

Историчні и неоспорими відносини руського народу в Галичині споводували, що найревнійші їх приятелі и їх найвідважнійші речники с першого по́чину мусіли боротись против двом вельми небеспечним противникам: против геґемонії Поляків и против незгоді и суперечкам сторонництв у власнім таборі.

Зовсім так як в Чехах були се образовані сини селянські и священники, що між Русинами підняли насамперед хоругву народности. Середня верства власного народу тиснулась навзаводи в тих часах до польонізму, а у висших клясах в загалі не було ніякого Русина. Вправді учила история, що найбогатші княжі и графські родини Галицькі и Буковинські були руського походженя и ще перед стома або більше літами належали до руськоправославної або руськоуниятськоі церкви. Але здавна привикли сі родини яко члени великої „републики“ почуватися Поляками и яко Поляки добиватись значіня в світі.

Коли ж мимо того ті селянські сини и священники в 1848 р. добились якогось політичного значіня, то завдячували се підмагаючому вплывови австрийськоі бюрократи, котра уміла їх з великим успіхом вихіснувати яко потрібну рівновагу против по части зненавидженому почасти небеспечному, а все таки непевному польонізмови.

Digitized by Google

То була тісна звязь, що лучила австрийську партию правлінну з Русинами и то обясняє на вступі згадану, зовсім супротивну ситуацию Русинів, що недомагала внутрішною суперечностю. Спільний хосен був у спільнім опорі против польонізмови. А сей опір був властиво услівєм жизненним Русинів загалом.

С тим тісно получений виступає другий предмет борби, під котрим Русини стогнуть: внутрішна незгода партий. Значна часть тих Русинів, що в тодішних виключно німецьких школах галицьких осягнули якесь образоване, спроневірилась своій народности угнетеній, упослідженій и так сказати б виключеній з житя товариського, и стануда яко отверті ренеґати с Поляками. Се було тим лекше, позаяк оба язики надзвичайно близько с собою споріднені и много с собою схожі, майже яко нарічия одної и тої самої вітви язикової, робили в житю суспільнім малу ріжницю, а на кождий спосіб Русинови надзвичайно улегшали уживане польского язика.

Та ще небезпечнійшою для Руси була донерва в пізнійших літах виступивша кліка псевдо-Русинів, се б то тих людей, що видавались самі за ревних Русинів и вірних синів народу, притім однак лицемірно проповідували примирене с Поляками а під тою покривкою помагали справі польскої пропаганди. Се були властиві шкідники Руси и ім завдячує нарід те велике роздражнене, котре против ним проявляєся від одного кінця Галичини до другого.

При тих обставинах легко подумати, кілько ще могло остатись спосібних людей з народности в загалі, та яку силу здібні розвинути ті слабі останки. Справді потреба великої відваги и високого натхненя для справді честного и доброго, щоб при таких обставинах остати вірним сином народу и таким перед світом обявлятись. И тому віддаєм всяку шану тим мужам, що в страшній борбі з неприязню и неохотою видержують в справі народу, за надто убогого, щоб такі жертви винагородити, котрий всіх своіх заступників и оборонців мусить відсилати до лучшої и кращої будущини, а поруки сеі будущини так само як и певного очікуваня можна глядіти лиш в серцю, в духовім уздібненю и пожертвованю для народу.

Тим однак зовсім не хочемо казати, щоб ми не обіцювали руській справі ніякої будущини, не признавали руським змаганям ніякої ваги. Насупротив, ми сильно пересвідчені, що в східній Галичині по нинішних бурях и борбах мусить природним способом наступити гарний супокій и щасливі дні. А хоча Русини, що ще в попередній каденциі ради державної вислали 19 своіх народніх заступників до Відня, нині ще лиш трёх мужів мають в парляменті Віденськім, котрі признаються до іх справи (бо такі незручні жарти, як собі недавно позволив в тім згляді п. Томащук не мають у нас ваги, сей муж есть „німецький професор“ а не Русин), то се зовсім не означає в наших очах, неначеб руська партия народня цілковито підупадала; не добачаємо в тім нічого иншого, як очевидний доказ сеі обставини, що партия правлінна в Галичині зовсім відтягнулась від Русинів, що вона цілковито перечислилась в своіх калькуляциях на підмогу бюрократиі, але тим самим ще зовсім не знищилась. Насупротив числимо на те, що зірване сего неприродного союза Русинів з бюрократиею очистить пар-

*

Digitized by Google

тию саму, а именно доведе до остаточного залагодженя внутрішнёї незгоди, а тим самим надасть народнёму рухови нову, тревалу и непохибну підставу и свіжий, живий розвій.

Се нині перша задача, головне усліве поступу, щоб так звані старі Русини погодились з молодими, и обі партиі навзаводи скупили свої сили до морального піднесеня свого народу и до економічної и суспільвої підмоги ёго добробуту.

Порозуміне що до обопільних точок суперечних есть конечно потрібне через добромисляче розбиране тихже, а що се може найпевнійше статись в прихильнім органі, тож охочо даєм місце реклямациі, котру підніс оден из знатних молодих Русинів, що вже й давнійше виступав в „Реформі“ против звороту ужитого в 46 Ч. „es solle mit den Jungruthenen neuerdings eine Aussöhnung versucht werden“. Против сій звістці поданій sine ira et studio надіслав нам молодий Русин слідуючу репліку:

„Міг би хто думати, що Молоді Русини противні всякому примиреню, а лиш Р. Рада докладає всякого стараня, щоб до того довести. Між тим річ так маєся, що за справою Молодих Русинів вислано петицию до Р. Ради, котра намірляла споводувати примирене. Та хоч загальний збір Р. Ради був дуже згідливо успособлений и знатні старі Русини як давний посол Ради державної Заклінський, судія Бучацький и и. дуже енергично виступали за примиренем, однак агенти п. Площанського et cons. стероризували більшість через своіх агентів и цілу акцию примирительну ударемнено. Що Р. Рада, а властиво ії всемогучий виділ нарочно піддержує незгоду братню між Русинами, виходить очевидно с того, що виділ н. пр. не приняв до Р. Ради так заслужених людей як професорів університету д-ра Омеляна и д-ра Олександра Огоновських и м. и. лиш тому, що суть членами „Просвіти“, котру перед кількома літами окричала Р. Рада яко антируське товариство, в дійстности однак в часі 10-літної діяльности дуже много хосенного зділала, и крім „Слова“ и ёго малої кліки, добилась узнаня загального навіть у старих Русинів. Далобся ще багато сказити протеризм всемогучого виділу Р. Ради, котрого погляди відбиваються в „Слові“; я однак хочу лиш коротко сконстатувати факт, що нині зовсім не можна Р. Ради уважати репрезентациею цілої руської народности и що всемогучий виділ скорше або пізнійше буде мусів капитулювати перед публичною опінією.

Виділ Р. Ради ударемнив цілу акцию примирительну з егоістичних мотивів, именно щоб дальше удержати свою самовласть. Ту можна б охотно лишити виділови, коли б можна надіятись від него чогось спасенного. Однак ёго минувшість не позваляє нічого лучшого сподіватись. Се той сам виділ, що инавгурував в 1873 р. хибну жидівсько-руську політику, через котрого недбальство так фатально випали вибори соймові и недавні вибори до ради державної (мимо польского господарованя старостів далось би все таки лучший вислідок осягнути), котрий и нині кокетує з вірноконституційними, хоч Русини вже зібрали гіркі овочи сеі сервілістичної, антиславянської політики. Се той сам виділ, котрий безосновним підозріванем Молодих Русинів старався відсунути іх від усіх старших народніх институтів, як Ма-

Digitized by Google

тиця, Народній Дім и и. (котрі задля недостачи интелєктуальних сил попали в цілковиту бездільність) и тим змусили Молодих Русинів утворити власні товариства, як „Просвіта“, тов. им. Шевченка, що знов „Слово“ и cons. визискали в тій ціли, щоб правити о сепаратизмі. Мусівбим ще батато повтаряти, що я вже почасти розберав в „Реформі“. Моі припущеня на нещасте сповнились“.

Стілько наші Молоді Русини!

А що ж на то скажуть Старі Русини?

(**Родовід московськоі интелігенции.**) Так звана славянофільска идея у Росиі багато в дечім споріднена з идеею націоналізму, так як вона головно на націолізмі опереться. То ж не диво, що досліди за славянофільством наводять иноді московських письменників близше приглядатись свому власному московському народови, чи и о скілько він надобиться до таких славянофільських починків яко до руху национального. „Тепер нема майже ні одного тямучого Москаля,“ пише одна московська часопись, „котрий би не помічав, що московська интелігенция а московський народ дуже значно розійшлись в своім историчнім процесі и навіть штучні проби зілляти іх разом в земстві, суді, літературою и иншими способами остались досі без трівалих наслідків. Московська суспільність не перестає все ще нагадувати байку о лебеді, рибі и раку. Почутє розъєднаности московськоі сусшільности змоглося особливо с того часу, як в духовім житю Москалів почали брати уділ сили, що вийшли с поміж самого народу с. є. так звані „разночинцы.“ С того часу и у Москалів ставляється идеал: націоналізувати интелігенцию, повертати до народніх первістків, „пізнавати старинні народні установи, народній побут и т. п.“ Звичайно відносять розрив між интелігенциею а людом московським до часів реформ Петра. Однакож почин того розриву здається бути о багато давнійшим. Не давно оголосив московський журнал „Отголоски“ в сім згляді интересовну статю о родоводі московськоі интелігенциі опрацёвану на підставі „Общого Гербовника Россійской Имперіи“, „Родословныхъ книгъ“ виданих Новіковим р. 1787 и пізнійше князем П. В. Довгоруковим и на підставі инших историчних материялів. Из сеі студиі оказується, що майже вся московська интелігенция була аж до послідних часів, коли появились „разночинці“, чужого походженя, и то ще далеко перед Петром. Годі заперечити передовсім сёго факту, що татарський наплив дуже сильно помішав московську кров. За малолітности царя Ивана Василєвича найзнатнійшими вельможами були князі Глинські литовські виходці потомки татарського вожака Мамая. Опісля ж передав сей цар управу своєі держави вихрещеному татаринови Симеону Бекбулатовичу. Цар Борис Годунов — по походженю татарин. Дім Романових виводився від одного з володарів поганськоі Прусиі, що переіхав в Московщину на початку XIII віку. За царя Олексія Михайловича були вже цілі полки с чужинців, з них складалась також охоронна царська сторожа. Щоб зладити „Уложеніе“ призвав він правників с Польщі. При кінці XVII в. майже у всіх московських боярських домах а навіть в царській родині були вчителями виходці є Польщі.

Digitized by Google

В XVI и XVII в. найбільші торговці в Московщині були Любчане (Lübek), Голяндці и Англичане; тож само пушкарі (артилереєти), мірці (инжинєри), будівничі, лікарі, ремісники и т. д. наберались переважно с чужоземців. С поміж дворянських (шляхотських) родин вписаних до „бархатної книги“, крім родин, що виводились від Рурика, нема майже ні одної коренної московської родини; їх прадіди виводились с Касогів (Черкесів), Литовців, Прусаків, Русинів (Волинців и Галичан), Німців, Татар, Шведів и Греків. В середно-всхідних губерніях Росиї більша часть місцевого дворянства повстала з вихрещених татарських мурз и так званих мордовських „панків.“ При їх хресті звичайно надавали ім княжий титул. В наслідок сего ще й до нині є в Московщині около 100 таких княжих родин татарського и мордовського походженя. Исторично звісна родина графів и дворян Шереметевих; князі, графи и дворяне Салтикові, одна з найзнатнійших московських родин; Морозові колисьто великого вплиґу при царськім боку — всі ті родини потомки Прусаків. Графи и дворяне: Апраксіни — Татаре, Толстиї — Німці, Головіни Греки, Валуєви (Воловичі) — потомки литовських Русинів; предок Квашніних-Самаріних внук виходця з Галичини; Левшіни (Левенштайн), Соловкіни, Козодивлєви (Кос-фон-Далєн), Яхонтові, Левашеви, Мятлеви, Неплюєви, Протопопови, Пушкови и т. д. потомки виїзжих Німців, Лихачеви (Лиховичі) литовські Русини. Нагі, від котрих походить мати царевича Дмитра Углицького, походять від Датчан, Грязнови — від Француза, Возніци від Поляка, Бестужеви від Англичанина, Нащокіни від Італіянця, а звісна английська родина Гамільтон перевернулась в московську родину Хомутових. Князі Черкаські виводяться від єгипського султана Ивана, а князі Урусови се потомки татарського войовника Едигея. Навіть жидівська кров вмішалась в московську аристократию. Так віцеканцлєр барон Шафіров за часів Петра був внуком жида-вихриста Шапіри, а звісний около сего часу московський дипльомат Веселовський то ж жид по роду. Князі Багратіоти виводяться також с потомства цяря Давида.

С поміж знатних московських войовників походили фельдмаршали: Шереметев, Апраксін, Бутурлін, трёх Салтикових, Головін, Бестужев-Рюмін с чужих родин, як се вже висше згадано. Оба графи Разумовські (Розуми), Гудович и Паскевич були Русини (Украінці). Міних був ольденбуржець, Брюс шотляндець, Ляссі ирляндець, двох Чернишевих Поляки, князі Трубецькі потомки литовського князя Гедиміна, а знаний „запорожець“ князь Потемкін Тавридський походив с польскої родини Потемпських. Прославлений генераліссимус граф Суворов-Римнікський був по роду Швед. Фельдм. Мусин-Пушкін був потомок німецького виходця, Ельміт — родовитий Німець, герцог Бролью Француз. Навіть „спаситель вітчини 1812 р.“ князь Михайло Голеницев-Кутузов-Смоленський був потомком Німця.

Звісний в украінській историі князь Пожарський був з роду Беклемішевих, що вели свій початок з Німеччини. Князь Воронцов походить від варяга Африкана. Так само чужинці були фельдмаршали: Барклай-де Толлі, Вітгенштейн, фон Остен-Сакен, Дабіг-Забалканський и Берг. Алексій Єрмонов був потомок татарського мурзи.

Digitized by Google

Неменше замітно, що найзнатнійші московські письменники виводяться с чужинців. И так поет Державин потомок татарського мурзи Багрима, Сумароков потомок шведського виходця, Херсаков родом волох, Болтин татарин, фон Візін потомок ливонського лицаря пліненого за Ивана Грозьного, Карамзин (Кара-мурза) походить с татарської родини, Озеров від Німця, а знаменитий автор „Горе отъ ума“ походив з родини Поляка Ґржибовського (Грибоєдов); Жуковський був по матери Турок а по правдивому батькови Буніну (Буніковський) потомок Поляка. Поет Лєрмонтов по батькови походив від Шотляндця, а по матери від Татарина. Гоголь був родовитий Українець, ёго родина звісна в исторіі українській виводилась від Русинів Яновських наділених польским шляхоцтвом. Наконець славний Пушкін походив по батькови з німецькоі родини Радші, що переіхала в Московщину в половині XIII віка, а по матери від африканського негра. Годі не признати, замічають „Отголоски“, що коли б не було на світі мурзи Багрима, Татарина Кара-мурзи, Поляка Ґржибовського, Шотляндця Лермонта и Німця Радші — то опісля у Москалів не було б Державина, Карамзина, Грибоєдова и Пушкина.

(† Сергій Михайлович Соловєв.) Дня 16. жовтня с. р. умер в Москві звісний историк Сергій М. Соловєв. Він родився р. 1820, укінчив фільольогічний факультет в московськім університеті, відтак пробув на науках за границею через два літ, а вернувшись звідтіля предложив росправу: „Объ отношеніяхъ Новгорода къ великимъ князьямъ“ и отримав катедру росийськоі исторіі в Московськім університеті. Соловєв з великою охотою прийнявся слідити историчний розвій централізуючоі сили Росиі и від р. 1851—1879 видав 28 томів своеі „Исторіи Россіи“, а крім того написав велике число монографій оголошуваних в ріжних журналах. „Що тикає ёго многотомовоі „Исторіи“ — пише одна росийська часопись — то се діло доволі взглядне. Мимо незаперечимих добрих сторін и великоі ваги сего діла, не можна забувати також на ёго недостатки зовсім немалозначні, хоч формалісти прикладають велику вагу до обємистости сего діла. Соловєв був вихованцем города Москви и при тім замкнувся в кружку духовенства московського, яко чоловік не жив поза Москвою серед московського и руського народу и не відзначався великим талантом, то ж природно, що він попав в певну односторонність, майже зовсім запізнаючи внутрішний розвій московського и руського народу, так що не без остроумности названо ёго „Исторію Россіи“ — „Исторією *Государства Россійскаго*“.

(„Общество руских дам“. Непокликані покровителі. Дезорганізация.) Перед роком завязалося у Львові товариство руських женщин. Свого часу зазначили ми в нашій часописи сей потішаючий факт, ювздержуючись однакож від дальших уваг. Ми бажали, щоб передовсім молоде товариство вжилося и скріпилося само в собі через часті сходини и наради, через вимін гадок и товариське зъєднане львівських Русинок. Не можемо сказати, щоб статут и назва товариства „Общество руских дам“ відповідали тій високій ціли, яку приходиться нашим женщинам сповняти в народнім житю. Годі було зрозуміти, від чого руські женщини конче мають бути „дамами“ а не женщинами,

Digitized by Google

(як се єсть и в других народів, що мають свої Frauenvereine, towarzystwa kobiet и т. д.), для чого круг діяльности товариства має бути так мало жіночим и правдиво народнім, так дуже відорваним від дійсних потреб нашого руського жіноцтва, так далеким від товариського житя, так мало жизненним в своім розвою? Для того не могли ми назвати щасливими заходи тих Русинів, що уложили такий статут, від разу надали молодому товариству якусь чужу, зле зрозумілим аристократизмом націковану назву и звернули діяльність руських женщин на маложизненне поле. Однакож ми не робили наших заміток, бажаючи, щоб само товариство мало-помалу повернулось до своєї ціли. Ні хвилі не можна було похибуватись, що жіноче товариство не може остатись на довго тілько брацтвом церковним. Працюючи над цвітами и ризами церковними жіноче серце мусіло згадати о тих бідних руських цвітах, що без хліба и одежі, без світла и науки, а не то без дорогих прикрас нидіють и пропадають. Украшаючи престоли и церкви конче треба було с часом згадати и за народню святиню. Годі було тут не зачіпити родинного и товариського житя Русинів, що досі облогом лежить и дожидає оживляючого духа ніжности. А вихованє молодого покоління? А розбудженє руського жіноцтва? А народня задача руських женщин? — Чи не йшло все те по черзі одно за другим и одно з другого?

И справді нове товариство помало зверталось на нову дорогу. Згадано за бідних руських дівчат, піднесено гадку жіночого пансіону, и — коли б позіставлено волю товариству, воно б и дальше пішло за задачею жіноцтва.

На жаль, так не сталося. Якась охота нічим неусправедливленого покровительства олицетворилась в особі п. Біленького. Забаглося від разу надати товариству печать твердости и ще дальше відчужити руських женщин від свого народу. Руські женщини мали статись не тілько „дамами“ але ще в додаток „русскими“ с. є. Московками. Без відомости и ухвали виділу товариства надав п. Б. таку печать руським женщинам и предложив готову печатку „общество русскихъ дамъ“. Не був се вигад п. Б-кого, бо ще довго опісля на нарадах комітету адресового (скликаного с причини обходу срібного весіля І. В. Цісаря и Цісаревої) просив п. Біленький, щоб ёму вже раз пояснено для чого має писатися два *с*, значить, п. Б. був несвідомим орудієм чужого помислу. Від кого вийшла та гадка омосковщеня наших женщин — ми не потребуємо пояснити. Констатуємо тілько, що с поза товариства руських женщин внесено зарід незгоди и розриву в молоде товариство. Тут видимо числено на несвідомість руських женщин що до нашої народности. Однакож показалося, що суть женщини, котрі знають цінити свій народ, свою рідну мову и не соромляться стояти за свою народність. Не дасться довше манити людей, що се розходиться о одну марну букву, а стало вже широко звістним, що під покривкою двох *с* криється противународня тенденция літературного и політичного винародовленя руського народу в користь Московщини. Стало ясним, що се ж така сама тенденция винародовленя як и тенденция польонізації, с тою тілько ріжницею, що по теорії підшивається вона під рущину

Digitized by Google

(бодай що до букв и обряду) а по практиці веде посередно до польонізації.

Щó ж може бути більше понижаючого, як підсувати товариству руських женщин (с котрих ніхто не говорить, не пише ані навіть не розуміє по московськи) тенденцию омосковщеня нашого народу? Ось чому зараз по предложеню печатки піднісся с сторони руських женщин протест против такого поступованя и зажадано, щоб устороиити невластиву печатку.

На сім місци мусимо сконстатувати, що сей протест піднесено зараз безпосередно по предложеню печатки, значить ті, що піднесли протест, руководились власною гадкою, а зовсім не могли бути „підмовлені“ до якоі небудь „борби“, як се силиться тепер орган покровителів вивернути.

Мало що не цілий рік минув с того часу, як піднесено сю справу в товаристві. Треба було рішитись, чи товариство має остатись товариством Русинок, чи товариством іх винародовленя. Однакож через цілий час нічим не полагоджено сеі справи.

Кождий безсторонний мусить признати, що члени товариства мають право жадати ясности що до характеру и цілей товариства. А в тім случаю розходилось саме о головну ціль — о рускість товариства. Товариство руських женщин повинно бути свідомим тоі ціли: чи хоче розвиватись на підставі нашоі народности, чи хоче плекати той материй язик, що нам заховав наш народ яко найдорожший скарб в своій віковій борбі, чи хоче бути товариством Русинок — чи ні? То ж зовсім на місци піднесено се питанє зараз безпосередно по предложеню печатки п. Біленького и жадано, щоб усунено знамя руссофільскоі тенденціі товариства. Річ була ясно поставлена. Тут можна було тілько притакнути, або виречися рущини и признатися до посторонноі тенденціні винародовленя руських женщин. Голоси, які озвались при виділових обрадах за „русскими“, виказували доволі, що тут входять впливи с поза товариства зовсім неприязні рущині.

Справу відложено аж до загальних зборів, котрі мали остаточно висказатись ясно що до ціли товариства. Коли ж піднесено сю справу на загальних зборах товариства, знов висунувся п. Біленький яко репрезентант „русских покровителей“ и заявив, що „то вже рішено, так мусить остатись — — то тілько одна фракція пише „рускій“, котроі м и не узнаємо“, по чім перефорсовано так званий „переходъ къ очереднымъ дѣламъ“! Товариство переходить до дневного порядку над розъясненем своеі ціли! Годі не здивуватись над таким парляментаризмом и не спитати, яким чином приходить п. Біленький заберати голос на зборах товариства, до котрого не належить, та ще до того на перед рішати о ділах товариства? Хто именно есть той п. Біленький, що промавляє: „м и не узнаєм“ (руского народу)? Фялковський с Телячого язикословом, Лабаш професором літератури, Біленький політично-народним ареопагом, — справді „галицкіи русскіи“ можуть повеличатись своіми величинами. Ми не хочемо іх рухати...

Не будемо описувати подрібно тих сцен, які розуміються під переходом „къ чередным дѣламъ“. Доволі буде згадати, що озвались навіть такі голоси: „Precz z Ukrainkami! Ja Moskalka i Moskalką chcę

Digitized by Google

umrzeć!“ и т. д. Характеристично також, що власне поборниці москов-щини послугувались польским язиком и фразами не гармоніюючими з високим титулом „дама“. Міру тої товариської тонкости доповнило „Слово“ називаючи жадане „меньшинства собранія (дамъ) пустымъ“ и що „партія меньшинства была кѣмъ-то подмовлена произвести борьбу, дабы былъ поводъ до напечатанія денунціяціи, — — и прибѣгла къ простымъ нечестнымъ способамъ и доносамъ“. Уближилибисьмо нашим женщинам обороняючи їх хоч би одним словом против таких инсинуаций и такого простацтва „Слова“, на котрі відповідається тілько — погóрдою.

Не будемо також входити в розбір нападів „Слова“ на „Правду“, „Батькóвщину“, и геройства „Слова“ в видумуваню нових деносів. Репутация „Слова“ в тім згляді аж надто добре загально знана.

Хочемо тілько звернути увагу на той дезорганізаційний рух, який втискається майже на кожде поле нашого народнёго житя. Защитники руссофільства не мають відваги явно виступити с своєю остаточною цілею, але всюди стараються всіма підступами опоганити тих, що твердо стоять на народнім грунті и ніколи не згодяться на омосковщенє нашого народу. Руссофільска котерийка за слаба и за надто духом убога, щоб сотворити що небудь позитивного. Але вона підшилась під остатки доброї слави, яку колись мали в Галичині Куземські, Головацькі, Дідицькі, и під тою покривкою надуживаючи довірія людей, що ще не пізнали добре „яка на них шкіра“, веде своє діло: руйнувати всякий обяв дійсного житя руського народу. Виперто молодих Русинів з Матиці — и чим же ж єсть нині Матиця, як не мертвим товариством? Викинено молодих Русинів з „Рускої Ради“ ще с початком 70-их років — и щó ж зробила „Руска Рада“ за ті літа? Окричано народню літературу руську польонофільскою, — а де ж та тверда література „русских Галичан“, чому замовкли „соловії“, де ті нові таланти „русскои твердости“, щоб хоч троха дорівнували Федьковичам, Млакам, Нечуям, Руданським, Яковенкам и т. д.? Чи ж не заповняється навіть „Слово“ самими передруками росийських часописей? И так всюди, на кождім полю горлаючи против Русинів яко „польонофілів“ ширить та руссофільска котерийка мертвоту, апатию, знеохоту и моральний упадок. Офірою сеї руссофільскої котерийки надає и товариство руських женщин. Треба тілько роздумати до чого веде та „русска“ твердість. Вона не узнає руського язика відрубного від московського, вона хоче накинути московський літературний язик Русинам — в тім случаю руським женщинам. Осміваючи в їх очах руський язик яко простий и для „дам“ непригожий, а вказуючи на неприступну для наших женщин московщину, тим самим вирост відриває їх від нашого народу и повертає їх до — польонізму, бож не потребуємо багато доказувати, що руські женщини в Галичині маючи до вибору московський або польский язик (а не свій рідний руський), мусять вибирати той, котрого з малу вже наслухуються с. є. польский. Факта найлучче показують, яким язиком послугуються поборниці двох *с*. Тож нам здається, що тут кождий, хто бачить и чує, повинен пізнати, до чого веде дезорганізаційний рух руссофільскої котерийки. Пора отя-

Digitized by Google

митись и тим, що досі в добрій вірі уводились підшептами тої котерийки. Пора отрястись від деморалізациі...

(**„Газета Школьна“**) видавана через пять літ під старанною редакциєю проф. Ом. Партицького перестає виходити з новим роком. Велика се страта для нашого учительства, котре з „Газети Школьної“ черпало багато науки, практичних порад, педагогічних и літературних відомостей. „Газ. Ш.“ зъєднала собі широкий круг читателів серед учительского стану так довго занедбуваного, але се видимо не припало до вподоби кр. Раді Школьній, котра без справедливої причини відкликала своє колишне поручене „Газ. Ш.“ сільским учителям, а тим самим відібрала головну підставу истнованя „Газ. Ш.“, бо ж не треба поясняти, що се рівнається з заказом „Газ. Ш.“ и що учителі не могли б дальше передплачувати „Газ. Ш.“ не підпадаючи всіляким дуже тяжким секатурам. Так погасло одно світло родимої педагогії.

(**Литературно-наукове письмо „Зоря“.**) Від 1-го Січня 1880 р. буде виходити під редакциєю *проф. Ом. Партицького* нове літературно-наукове письмо „Зоря“. Крім повістей и поезий, літературних, етнографічних и историчних статей, буде „Зоря“ обіймати також відомости школьні, розправи о вихованю домашиім и публичнім (чим хоч в части заступить „Газету Школьну“) и часть гумористичну и забавну. „Зоря“ буде виходити два рази в місяць (1-го и 15-го) кожде число в півтора аркуша друку. Ціна предплати на „Зорю“ стоїть: на рік 4 зр. на пів року 2 зр. квертьрічно 1 зр. Перше Ч-ло вийде вже сими днями. Нове видавництво витаємо щирим: Щасть Боже!

(**Господарь и Промышленникъ.**) Від 1-го листопада 1879 р. виходить в Станіславові під редакциєю *Аполлона Ничая* господарсько-промислова часопись „Господарь и Промышленникъ“ два рази в місяць в обемі найменше 12 сторін. Сама назва часописи вказує, що вона має служити розвоєви господарства и промислу руського народу в тім згляді зовсім занедбаного. Перед роком появилась була в Чернівцях господарська часопись „Господарь“, але незрозумілий язик и невідповідне редаговане довели ії до упадку. Нова часопись „Господарь и Промышленникъ“ редагована популярно и в руськім язиці старанно и по можности всесторонно будить великі надії. Низька ціна предплати 2 зр. річно приступна для всіх и ми маємо надію, що коли тілько редакция буде дальше поступати практичною дорогою и старатись о чистоту руського язика и популярний виклад річи, — „Господарь и Промышленникъ“ широко розповсюдниться між нашим селянством и руською интелігенциєю.

(**Нова двотижднева часопись: Батьковщина.**) Від 1. жовтня с. р. почала у Львові виходити нова руська часопись двотижднева: Батьківщина. Ще як виходило „Письмо с Просвіти“, підносились численні голоси с провінциі, щоби в нім обговорювано також біжучі політичні справи, чого без нарушеня границь товариству „Просвіта“ статутом зазначених не можна було ніяк вчинити. Задля того то й вигляди на успішний розвій „Письма“ видаваного товариством мусіли счезнути, а оказалась потреба популярно-політичної часописи видаваної одним чоловіком. Одже ж „Батьківщина“ поставила собі головною задачею: виховувати політично наш народ, знакомити ёго з усіма важ-

Digitized by Google

ними подіями теперішности, приступно для загалу народнёі маси пояснять політичні події и вказувати на важність и способ політичного житя. Попри те не поминає „Батьківщина“, о скілько може, и питань суспільних и научних, так що вона являється яко всесторонне періодичне письмо просвітне, котре повинно находитись в кождій руській хаті. Числа Батьківщини, що досі вийшли, свідчать як найлучше о старанности редакціі, о свідомости щиронароднёі програми, а роспочинаючи роскривати народови політичний світогляд від самих елементарних поглядів и навязуючи теперішність до критичного и вповні справедливого розгляду в нашій минувшости конституцийній кажуть надіятись, що редакция таким систематичним поступованем при щирім уділі публики поведе ступнево наш народ до повного розвою політичного. Тож сподіємося, що кождий щирий Русин буде дбати, щоб „Батьківщина“ як найбільше розширилася в усіх сторонах нашого краю. Ціна передплати річно: 2 р. 50 кр. за пів року 1 р. 30 кр. так приступна для всіх, що ніхто не може звинятись неможностю заплатити таку передплату. Тож витаючи „Батьківщину“ щирим Щасть Боже! відкликаємось до всіх, щоб невідказали своеі підмоги.

Дня 10-го Грудня обходило товариство „Дружний Лихвярь“ **память Гр. Квітки-Основяненка** вечером, в програму котрого, кромі співів и деклямацій, входив відчит тов. И. Кокорудза: „Погляд на Гр. Квітку яко писателя и громадянина“.

В хосен тов. „Дружний Лихвярь“ жертвували: Високопреосвященний Митрополит Іосиф 10 зр.; ВП. Улян Медвецький, ректор політехники 2 зр. 60 кр.; ВП. Д-р Корнило Сушкевич 1 зр. 60 кр.; ВП. О. Лев Готеровський 50 кр.; ВП. Д-р Кс. Ліске, ректор університету 3 зр.; ВП. проф. Гладилович 1 зр.; ВП. проф. Лучаковський 2 зр.; ВП. проф. Партицький 1 зр.; ВП. Павлюх 80 кр.; ВП. Андрій Чайковський академик 1 зр.; ВП. дирекция руського театру 7 зр. 3 кр. Складаючи ВП. давцям щиру подяку за іх щедрі датки, товариство „Др. Лихв.“ має честь просити о взгляди цілоі П. Т. руськоі публики, котра, узнаючи потребу товариства, котреб поступаючи в щироруськім дусі, подавало поміч материяльну и моральну руським академикам, а тим самим не допускало, шукати помочи у других, напевно буде відноситися симпатично до тов. „Дружний Лихвярь“ и невідкаже ёму своеі помочі.

Кімната товариства міститься при улиці Галицькій Ч. 37.

Від виділу тов. „Дружний Лихвьр“.

Илія Кокорудз,
секретар.

Digitized by Google

Грядь.

I. Повісти, оповіданя и образки.

— — **Любка,** святочне оповіданє, з московського перевів *Евгений Олесницький.* Вип. I. 1.

Олександер Кузьмич: **Набіг в степу** частина роману (З Молодика переложив *Олександер Б-ий.*) вип. II. 73, вип. III. 153.

Иван Левіцький: **Кайдашева семя,** повість, вип. III. 141, вип. IV. 205, вип. V. 273, вип. VI. 337, вип. VII. 405, вип. VIII. 469, вип. IX. 533, вип. X. 601, вип. XI. 671, вип. XII. 743.

Василь Барвінок: **Сонні мари молодого питомця** виімок з галицьких образків. вип. II. 81, вип IV. 244, вип. V. 300, вип. VII. 440, вип. VIII. 480.

Боккаччіо: **Джума у Фльоренції** частина з „Декамерона" з италійського перевів *Под. лий.* вип. II 115.

Г. Наджин: **Каленик** исторична повість з останніх часів Запорожя, перевів з московського *Евгений Олесницький.* вип. X. 613.

Руслан: **Оловець** ескиз з житя вип. XII 762.

II. Поезиі.

Данило Млака: **Пожога Роми** уступ с поеми „Нерон". вип. I. 22.

Перебендя: **Скорбні пісні IX, X.** вип. VIII. 505.

Пісні з уст народніх: **Співанки з Гуцульщини** зібрав *И-й О-й.* вип. III. 175. IV. 238. V. 296. **Співанки з Глухого Поділя** зібрав *Зенон Грушкевич.* вип. VII. 449.

III. Росправи словесні, историчні, природописні, етнографічні.

А. Н. Пипін: **Панславізм в минувшости и в теперішности:** I. Як думали в Европі о панславізмі давнійшими часами? вип. I. 27. — II. Відродженє Славян вип. II. 89. — III Загальний характер и жерела славянського відродженя. вип. III. 159. — IV. Перешкоди осущеня панславізму. вип. VIII 493

Проф. Д-ор Омелян Огоновський: **Гайдамаки** поема Т. Шевченка. Студіум вип. III. 164, вип. IV. 219, вип. V. 286, вип. VI. 351.

Д-ор Иван Пулюй: **Про тепло и роботу.** I. переміна роботи в тепло. вип. IV. 229. II. переміна тепла в роботу. вип. IX. 566.

...к: **Франц Л. Челяковський** житєпись. вип. III. 190. вип. IV. 252, вип. V. 311.

В-р Б-й: **Ювілей 50-літної літературної діяльности Г. О. Крашевського.** вип. X. 645.

И-й О-й: **Дещо про Гуцулів.** вип. I. 40, вип. II. 110.

Зенон Грушкевич: **Глухе Поділє** — допись етнографічна. вип. VII. 447.

Евгений Борисов: **Громада у Русинів.** Перевід *И. Оку...ського.* вип. VIII. 506.

О-га: **Про руське жіноцтво,** лист Галичанки. вип. I. 56.

IV. Перегляд літературний, науковий и критичний.

В-р Б-й: **Русини в чужосторонній белєтристиці.** (Критична оцінка повістей: Rusini przez J. Laskowmickiego и Lech, Czech i Rus — Z. Miłkowskiego) вип. I. 45, вип. II 110. вип. III. 181.

— — **Перегляд науковий и літературний.** I. (Zeitschrift Kosmos. Charles Darwin. Die Seele v. D-r Jäger.) вип. IV. 256. II. Дещо про літературний розвій у Франціі. Французька академия. Голос Лябудєя про еволюціоністів. Погляд Легувé-го на відносини між панами а слугами. Про провансальских фелібрів. Histoire du Luxe par Beaudrillard.) вип. V. 314. III. Емільо Золя. вип VII. 457. — IV. Jean Jaques Russeau після Г. Сгруве подала *Евгенія Б.* вип IX. 579.

К-ич: **Азбучне геройство „Родимого Листка".** вип. VII. 433.

В...: Оцінка збірки **„Молот".** вип. II. 126.

М. Н.: Оцінка книжки: **Український гетьман Богдан Хмельницький і Козаччина.** вип. IV. 261.

Ол. Б.: Крит. уваги о росправі проф. Вахнянина: **„О д-рѣ Фр. Скоринѣ".** вип. IX. 590.

Ю. Б.: Кілька уваг над росправою **„о докторі Ф. Скорині".** вип. X. 640.

Е. О.: **Анкета гімназияльна** (уваги над програмою науки в гімназиях). вип. VI. 402.

Digitized by Google

V. Росправи політичні и економічно-суспільні.

— — **Французька репубіка.** вип. II. 135.
Проф. *Ганс Шель:* **Суспільно-політичні сторонництва в Німеччині.** вип. VI. 358. вип. VII. 423. вип. X. 631. вип. XI. 690. вип. XII. 755.
— — **Відповідь п. М. П. Драгоманову** (с причини нападів в „Громаді"). вип. VI. 377.
В. Б.: **Державно-правне становиско Русинів в Австрии.** вип. XI. 718, вип. XII. 759.
Гивзжер: **Уділ Галичини в доходах и видатках державних в.** VIII. 532 и на окладці VIII. вип.

VI. Бібліографія.

Бібліографічні звістки и замітки: вип. I. 56. II. 125. III. 192, IV. 261, V. 326, VI. 374, VII. 457, VIII. 522, IX. 590, X. 654, XI. 714, XII. 774.

VII. Сучасна літопись:

Вип. I. 58, III. 194, V. 330, VI. 390, VII. 460, VIII. 523, IX. 593, X. 655.

VIII. З уст народніх.

Слова з Гуцульщини зібрав *И-й О-й.* вип. I. 52.
Співанки з Гуцульщини, зібрав *И-к О-й.* вип. III. 175, вип. IV. 238, вип. V. 296.
С. Іванки з Глухого Подїля, зібрав *Зенон Грушкевич.* вип. 449.

IX. Вісти и замітки.

— — Злука товариства „Січ" с членами „Русскои Основы". вип. VI. 397.
— — Грошеве господарство у св. Юра. вип. X. 667, — (стр. 669 и 670 заміщені на окладці X-го випуску.)
— — По зборах „Рускоі Ради". вип. XI. 724.
— — Причинок до историі самозваних пророків и agents provocateur-ів. в. VII. на окладці.
— — Дрібні вісти и замітки: Исторія возсоединенія Руси п. А. Куліша. вип. I. 64. Книжки школьні. „Весна". Згода. в. I. 66. Landolin von Reutershöfen, Бертольда Авербаха. в. I. 68. Karl Gutzkow. в. I. 69. Привіт степу образ Брандта. в. I. 70. Lech, tygodnik illustrowany в I. 71. Виталій Я. Шульгін. вип. I. 72. Исторія славянскихъ литературъ А. II. Пыпина и Спасовича, томъ первый. в. I. 72. Новий епископ-суфраган Д-р Сильвестер Сембратович. в. II. 124. „Родимый Листокъ" літературна часопись. в. II. 125. Загальний збір членів Станіславівськоі філіі „Просвіти". в II. 125. Срібне весіля Цісаря и Цісареві. в III. 204. XVIII-ні роковини смерти Тараса Шевченка. в. III. (на окладці). Ювілей пятьдесятилітної літературноі діяльности Измаіла Срезневського в. IV. (на окладці). Обхід срібного весіля Цісаря и Цісареві. в. IV 263. Новий Епископ, єго привіт и нетактовність ректора університету. в. IV. 264. Музикально-декляматорський вечер уряджений товариством „Просвіта" в память XVIII. роковин смерти Т. Шевченка. в. IV. 265. - Соціялізм польскі дневники а Русини. в. IV. 267 Перестаріла пісонька „Слова". в. IV. 269. Зъізд відпоручників вдовичо-сиротинського фонду в. IV. 270. Коломийська Весна" вип. V. 335. Нові вибори до ради державноі в V. 336. Відповідь на петицию львівських Русинів о руську школу. в. VIII. 530. Фонд нігілістів. в. VIII. 531. Вистава красних штук у Львові. VIII. 532. Виелідок конкурсу на драматичні твори роспысаного „Руською Бесідою". в. IX. 599. Руська гімназия у Львові. в. IX. 600. Загальний збір товариства „Просвіта" у Львові. в. X. 650. О. Качала до рускої молодіжи. в. X 664. Бідні Русини. в. X. 665. Академичне товариство „Дружний Лихварь" у Львові. в. XI 742. Академичне товариство „Січ" у Відні. в. XI. 742. Reform o Русинах. в. XII. 775 „Общество руских дам." в. XII 781.

Посмертні згадки (Виталій Шульгін. в. I 72. Федор Заревич. в II. на окладці. Д-р Іосиф Менціньский. в. IV. на окладці. Семен Ковцуняк. в. VI. на окладці. Епископ Михайло Куземський в. XII 774. Соловєв в. XII. 781.
Переписка Редакции. в. I. II. III. V. VI. VIII.
Датки на кашцюю „Правди". в. I. на окладці. в. IV. на окладці. в. IX. в. XII. на окладці.

Digitized by Google

На кавцию „Правди“ зложив дальше Вч. Гладій півець церковний в Лючі 1 зр. 50 кр. ВП. Мирон Мальчевський 1 зр. и ВП. Ганинчак, инжинєр 1 зр. 50 кр., разом 4 зр. а. в. З виказаними давнійше 322 зр. 49 кр. а в. — передано досі на кавцию „Правди“ **326** зр. **49** кр. а. в. и одна акция желізниці архикн. Альбрехта номінальної вартости 200 зр. а. в. с купоном від 1. липця 1879 платним.

Складаючи подяку всім ВП. Давцям, відкликуємось до наших слів висказаних в Ч. 3 „Правди“ з р. 1878 зглядом датків на кавцию „Правди“.

В редакциі „Правди“ можна з давнійших рочн. ще дістати:

1) р. V. з р. 1872. Ціна 2 зр.
2) р. VI. з р. 1873. Ціна 4 зр.
3) р. IX. з р. 1876. Ціна 6 зр.
4) р. X. з р. 1877. Ціна 6 зр.
5) р. XI. з р. 1878 т. I. Ціна 1 зол.
6) р. XI. з р. 1878 т. II. Ціна 1 зол.

и слідуючі видання редакциі „Правди“:

1) История руська Костомарова (пер. Ол. Барв.) т. I. Ціна 60 кр. т. II. Ціна 50 кр. — т. III. Ціна 60 кр., всі три томи разом 1 р. 50 кр.
2) Світогляд українського народа — Нечуя. Ціна 50 кр.
3) Повістки и Оповідання Нечуя. Ціна 30 кр.

(Ціна без пересилки почтової.)

☞ До сего випуску долучаємо лист заголовний „Правди“.

Digitized by Google

ПРАВДА

МІСЯЧНИК ДЛЯ СЛОВЕСНОСТИ, НАУКИ и ПОЛІТИКИ

виходить с кінцем кождого місяця у Львові.

Передплата на „ПРАВДУ“

На цілий рік 1880 (12 випусків) 4 зр. а. в.
На пів року . . . . . 2 зр. а. в.
На чверть року . . . . . 1 зр. а. в.

Піврічна передплата приймається тілько І. Січня и І. Липця, а чвертьрічна І. Січня, І. Цвітня, І. Липця и І. Жовтня.

Передплату належить присилати тілько до Адміністрациі „Правди“ під ч. 14. при ул. краківській у Львові.

Реклямациі неопечатані и незаклеіні вільні від належитости за порто.

Реклямациі и донесеня о зміні адреси належить пересилати до *експедициі „Правди“* під ч. 14. при ул. краківській.

Реклямациі будуть увзгляднені **тілько в протягу перших 14 днів** по виданю кождого випуску, с. є. до 14 дня кождого слідуючого місяця.

Редакция „Правди“ уміщена під ч. 44. при ул. галицькій. Всі письма дотичачі редакциі „Правди“ належить пересилати виключно до редакциі на имя редактора.

Рукописей дрібних и в „Правді“ оголошених редакция не звертає.

Ціна одного випуску „Правди“ 40 кр. а. в. без пересилки.

☞ **Просимо о як найскорше вирівнанє залеглостей.**

Видає и за редакцию відповідає: **Володимир Барвінський.**

Digitized by Google